

บทที่ 4

การวิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล

การศึกษาความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์นั้นผู้ศึกษาได้กล่าวถึง ภูมิหลังชีวิตประวัติของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลและบริบททางการเมืองในช่วงที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลมีชีวิตอยู่ในบทที่ 3 ในบทนี้ก็จะกล่าวถึงพัฒนาความคิดทางการเมืองของม.ร.ว. นิมิตรมงคลโดยจะใช้ทฤษฎีกระบวนการก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมืองของ ลูเซียน ดับบลิว พาย (Lucian W. Pye) เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีส่วนในการพัฒนาทางความคิดของม.ร.ว. นิมิตรมงคลและหลังจากนั้นผู้ศึกษาจะรวบรวมความคิดทางการเมืองของม.ร.ว. นิมิตรมงคลจากหนังสือที่ม.ร.ว. นิมิตรมงคลได้เขียนไว้จำนวน 3 เล่มคือ

1. ความฝันของนักอุดมคติ
2. ชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง
3. รอยร้าวในมรดก

รวมทั้งหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพอีกเล่มหนึ่งชื่อนิมิตราอนุสรณ์ และจากการที่ผู้ศึกษาได้ไปสัมภาษณ์บุตรชายของม.ร.ว. นิมิตรมงคล คือม.ล.ชัยนิมิตร¹ นั้นได้ทราบว่าหนังสือเรื่องเอกที่ม.ร.ว. นิมิตรมงคลประพันธ์ไว้คือ เมืองนิมิตร หรือ ความฝันของนักอุดมคติซึ่งเป็นนวนิยายที่กล่าวถึงชีวิตของ รุ่ง จิตเกษม บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏและเห็นสภาพความเป็นไปของสังคมการเมืองเศรษฐกิจว่าไม่เหมาะสมจึงเสนอแนวทางแก้ไขไว้ในเรื่องอุดมคติและในนวนิยายดังกล่าวได้กล่าวถึงปรัชญาไว้หลายๆ ด้านควรแก่การศึกษาความฝันของนักอุดมคติเป็นงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในเชิงอุดมคติ ซึ่ง ม.ล.ชัยนิมิตรได้กรุณาเล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่าได้พบต้นฉบับของหนังสือเล่มดังกล่าวที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลเขียนไว้และแก้ไขอยู่ตลอดประมาณ 5-6 ต้นฉบับซึ่งแสดงถึงความสมบูรณ์ของหนังสือในการสื่อความหมายของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลเองเป็นตัวหนังสือและนอกจากนี้ตัวละครในเรื่องคือ รุ่ง จิตเกษม นั้นคือตัวแทนของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลในการนำเสนอความคิดผ่านทางนวนิยาย เรื่องดังกล่าวซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ความคิดการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ นั้นเองในนวนิยายเรื่องความฝันของนักอุดมคติ ของ รุ่ง จิตเกษม ก็คือความคิดของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล และนอกจากนี้ ม.ล.ชัยนิมิตร ยังได้ให้ข้อเสนอแนะว่าการศึกษาความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลนั้นควรจะต้องศึกษาหนังสือควบคู่กัน 2 เล่มไปคือ ความฝันของนักอุดมคติและ

¹สัมภาษณ์ ชัยนิมิตร นวรัตน์ . บุตรชาย ม.ร.ว. นิมิตรมงคล . 19 มีนาคม 2541

ชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง ในเรื่องหลังนี้ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้กล่าวไว้ในคำชี้แจงว่า²

“หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงความไปถึงการเกิดกบฏ พ.ศ. 2476 ด้วยแต่ได้ทิ้งคำวิจารณ์ไว้ให้เป็นหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ผู้จะต้องตัดสินว่า การกบฏครั้งใด เพื่ออะไรและมีเหตุผลอย่างไร นักประวัติศาสตร์จะไม่คว่นทำคำวิพากษ์ในระหว่างที่บุคคลผู้เกี่ยวข้องในเหตุการณ์นั้นๆ ยังมีชีวิตอยู่ และจะต้องรอเวลาให้ความรู้สึกของประชาชนในเหตุการณ์เหล่านั้นดับสูญแล้วเป็นหน้าที่ของเขาที่จะรวบรวมข้อเท็จจริงจากหลักฐานเอกสารจดหมายและบันทึกต่างๆ โดยไม่มุงมายถ้านักประวัติศาสตร์ผู้ใดจะฟังเอกสารแถลงการณ์ของรัฐบาลในการปราบกบฏ พ.ศ. 2476 เป็นความจริงทั้งหมดโดยไม่ค้นคว้าหลักฐานทางอื่นบ้าง เขาก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้เสนอเรื่องเท็จต่อมนุษยชาติ”

จากคำกล่าวของม.ร.ว. นิมิตรมงคลคงแสดงให้เห็นว่าหนังสือเรื่อง ชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง เป็นหนังสือที่กล่าวถึงข้อเท็จจริงจากชีวิตของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลที่ได้ประสบมาและเป็นความเห็นของม.ร.ว. นิมิตรมงคล หากได้ศึกษาอย่างถ่องแท้ทั้ง 2 เรื่องควบคู่กันไปแล้วจะทำให้เข้าใจความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้ดังคำแนะนำของ ม.ล. ชัยนิมิตร³ และพอจะสรุปได้ว่าชีวิตแห่งการกบฏ 2 ครั้ง เป็นตัวแทนชีวประวัติของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ในช่วงที่เข้ามาสู่การเมืองและความฝันของนักอุดมคติเป็นตัวแทนความคิดในอุดมคติของม.ร.ว. นิมิตรมงคลที่อยากให้สังคม เศรษฐกิจและการเมืองเป็นไปตามความคิดของตนเองว่าเกิดจากสภาวะทางการเมืองในช่วงชีวิตของม.ร.ว. นิมิตรมงคล และประสบการณ์ทางการเมืองที่ประสบมาตลอดจนการศึกษาซึ่ง ม.ร.ว. นิมิตรมงคลก็เรียนรู้ด้วยตนเองจากหนังสือต่างๆ ระหว่างเป็นนักโทษการเมืองตลอดจนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองจากนักวิชาการและนักการเมืองที่เป็นนักโทษทางการเมืองร่วมกัน ทั้งที่ อุบางขวาง จ. นนทบุรี และเกาะเต่า จ. สุราษฎร์ธานี

สำหรับหนังสืออีกเล่มหนึ่งนั่นคือ รอยร้าวในมรดก ซึ่ง ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้เขียนไว้เป็นบทละครสั้นๆ เป็นภาษาอังกฤษ ดังที่ ศ.ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวไว้ในคำนำของหนังสือเล่มดังกล่าว ซึ่ง ศ.ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นผู้แปลว่า

²นิมิตรมงคล นวรัตน์ . “ชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง” ในชีวิตและผลงาน ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ . อรสม สุทธิสาคร . บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย , 2534) , หน้า 201.

³สัมภาษณ์ ชัยนิมิตร นวรัตน์ . บุตรชาย ม.ร.ว. นิมิตรมงคล . 19 มีนาคม 2541

“นิมิตรมงคล ได้ผูกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางปรัชญาหลายด้านนอกจากที่ได้กล่าวมานี้แล้วนั้น นิมิตรมงคล ยังได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความยุติธรรม โดยเฉพาะความยุติธรรมที่ผูกพันกับอำนาจรัฐ และคุณธรรมอันสูงส่ง เช่น ความรักชาติ ความมั่นคงของชาติอีกด้วย ความยุติธรรมขึ้นอยู่กับทักษะและผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย”⁴

สำหรับในเรื่องของความเห็นเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์นั้น ศ.ดร.ชัชอนันต์ ได้กล่าวไว้ว่า

“จากความคิดในบทละครนี้นิมิตรมงคลพัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง จากความฝันถึงสังคมและมนุษย์ในอุดมคติไปเป็นการวิเคราะห์และสถานการณ์วิเคราะห์ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์ใน ส่วนนี้ นิมิตรมงคล คิดใกล้เคียงกับมาเคียเวลลี ซึ่งเห็นว่าคนเราแต่ละคนนั้น ไม่อาจหลีกเลี่ยงธรรมชาติที่ติดตัวมาได้ การที่คนเรามีการกระทำอย่างที่เห็นเพราะธรรมชาติเป็นเช่นนี้ ดังนั้นวิธีการสกปรกไร้ศีลธรรม ซึ่งมีความสมเหตุสมผลในสาเหตุของผู้ที่จะต้องเผชิญกับปัญหาของการเอาชนะหรือการรักษาอำนาจนี้เป็นภาพของมนุษย์ซึ่งถ้าปล่อยให้อยู่ในสนามรบแห่งชีวิตเผชิญหน้ากับพลังที่กดดันบังคับให้ปราศจากทางเลือกอื่น ตามความคิดของมาเคียเวลลีนั้นคุณธรรม(virtue)กับ โชคชะตา(fortuna)สัมพันธ์กันและเมื่อเกี่ยวข้องกับเหตุผลของรัฐ(raison d'etat)ซึ่งสัมพันธ์กับความจำเป็น(necessita)อย่างแยกกัน ไม่ออกคุณธรรมกับความจำเป็นก็สัมพันธ์กันในลักษณะนี้ เหตุผลไม่มีอำนาจมากพอที่จะผลักดันให้คุณเราตกลงใจทำสิ่งใดลงไปแต่ความจำเป็นผลักดันบังคับและจำกัดทางเลือกนั้นๆ

มาเคียเวลลีวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรม โชคชะตาความจำเป็นในระดับมหภาค (รัฐ) นิมิตรมงคล วิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังกล่าวในระดับจุลภาค (บุคคล)”

การศึกษาแนวความคิดของม.ร.ว. นิมิตรมงคลจากหนังสือทั้ง 3 เล่มที่กล่าวมาแล้วผู้ศึกษาจะจัดหมวดหมู่ความคิดด้านต่างๆ ของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลเพื่อนำเสนอ เช่นด้านธรรมชาติของมนุษย์ ด้านเสรีภาพ ด้านรัฐ ด้านรัฐบาล ด้านเศรษฐกิจ ฯลฯ และผู้ศึกษาจะได้นำเอาแนวคิดของนักปรัชญาการเมืองบางท่านที่ได้กล่าวไว้ ใกล้เคียงกับ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลมาเพื่ออธิบายประกอบเพื่อทำให้การวิเคราะห์มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

⁴นิมิตรมงคล นวรัตน์ . รอยร้าวในมรกต . แปลโดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ . (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์ , 2524) , คำนำหน้า 17.

⁵เรื่องเดียวกัน , คำนำหน้า 22.

การพัฒนาการความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล

การอธิบายการพัฒนาการความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล สามารถอธิบายได้ โดยการใช้กระบวนการก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมือง Lucian W. Pye ได้แบ่งกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองออกเป็น 4 ขั้นตอนโดยผู้ศึกษาจะอธิบายการเรียนรู้ทางการเมืองในแต่ละขั้นของม.ร.ว. นิมิตรมงคล ควบคู่ไปด้วย

ขั้นตอนแรก เป็นขั้นตอนเริ่มแรกสุดที่คนเกิดมาจะได้รับการเรียนรู้ขัดเกลาหรือมีความโน้มเอียงเข้าสู่ความมีสภาพเป็น “มนุษย์ในสังคม” ขั้นตอนนี้ลักษณะที่มีอิทธิพลมากที่สุดในฐานะที่เป็นตัวการรับรู้ทางสังคม (socialization agents) ก็คือสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาวัตถุประสงค์สำคัญสำหรับขั้นนี้คือต้องการที่จะให้การอบรม เพื่อชี้แนวทางให้มนุษย์เรียนรู้วิธีการดำรงชีวิตในสังคมร่วมกับผู้อื่น ดังนั้นจึงเป็นขั้นตอนพื้นฐานของสังคมปรกติ หรือกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (socialization)

สำหรับ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นั้น เกิดในครอบครัวซึ่งมีท่านพ่อคือ ม.จ. ชำรงวรวรรณ ซึ่งเป็นบุตรของกรมหมื่นสถิตธำรงค์สวัสดิ์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลถือว่าสืบเชื้อสายมาจากพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ และในชีวิตวัยเด็กก็ได้อยู่ในแวดวงของทหารเพราะท่านพ่อรับราชการเป็นทหารซึ่งหลังจากนั้นครอบครัวเกิดปัญหาหม่อมสุดใจ มารดาของม.ร.ว. นิมิตรมงคลจึงได้นำถวายสมเด็จพระเจ้าฟ้าอัยฉวาทย์เดชาวุธอยู่ในความปกครองของหม่อมนุ่ม (ผู้เป็นย่า) ซึ่งเป็นครุละครของทูลกระหม่อมอัยฉวาทย์หม่อมนุ่มเป็นคนดูแล เข้มงวดเจ้าระเบียบการที่ได้รับการอบรมขัดเกลาจากครอบครัวโดยในวัยเด็กอาจจะทำให้ม.ร.ว. นิมิตรมงคลเป็นคนเข้มแข็ง เด็ดขาดมีระเบียบ ต่อมา ม.ร.ว. นิมิตรมงคลอายุได้ 5 ขวบก็ได้นำไปถวายตัวต่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต(ขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ซึ่งนับได้ว่ามีอิทธิพลมากที่สุด)

ม.ร.ว. นิมิตรมงคลจึงได้เข้ารับการศึกษานในโรงเรียนทหารบกโดยเริ่มตั้งแต่ชั้นประถม นับว่าม.ร.ว. นิมิตรมงคลได้รับการฝึกให้อยู่ในระเบียบวินัยตั้งแต่เด็ก ผลการเล่าเรียนของม.ร.ว. นิมิตรมงคล เป็นไปได้ด้วยดีโดยเฉพาะวิชาภาษาอังกฤษซึ่งม.ร.ว. นิมิตรมงคลได้สนใจศึกษาอย่างแตกฉานอยู่ในขั้นดีมาก(ซึ่งในต่อมาเป็นพื้นฐานในการที่ม.ร.ว. นิมิตรมงคลศึกษาหาความรู้ทางการเมืองในระหว่างที่เป็นนักโทษทางการเมืองทั้ง 2 ครั้ง และช่วย สอ. เสถบุตร จัดทำพจนานุกรม ภาษาไทย - อังกฤษ) และหลังจากนั้นเมื่อสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก พ.ศ. 2470 จึงได้ออกมารับราชการทหารประจำกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เป็นองครักษ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตซึ่ง

ม.ร.ว. พิไลเลขา น้องสาวผู้ใกล้ชิดได้บอกเล่าถึงนิสัยพี่ชายว่าเป็นคนรูปหล่อ หุ่นสมาร์ท พุดจาไพเราะ มีเสน่ห์ เป็นคนเด็ดขาดถ้าอะไรถูกก็จะพูดมาเลยไม่กลัวใครและยังเป็นคนที่มีความเมตตากรุณาโอบอ้อมอารี ซึ่งมีอยู่ช่วงหนึ่งระหว่างปฏิบัติหน้าที่เป็นองครักษ์ของสมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต นั้นท่านได้รับสั่งอะไรไม่ทราบแต่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลทูลค้านซึ่งคนที่รับรู้ในเหตุการณ์ต่างพากันตกใจเพราะสมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิตซึ่งเป็นโอรสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหมซึ่งมีอำนาจสั่งฟ้าไม่มีผู้ใดกล้าโต้แย้งหรือคัดค้านเลย แต่ปรากฏว่าคำคัดค้านของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นั้นสมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเห็นด้วยและได้รับพระราชทานรางวัลให้ และกิจวัตรระหว่างเวลาว่างของม.ร.ว. นิมิตรมงคลชอบเล่นกีฬาและอ่านหนังสือจากนิตยสารขบอ่านหนังสือจึงอาจเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหาความรู้จากหนังสือต่างๆ ในระหว่างที่ถูกคุมขังทางการเมือง

ในขั้นตอนการเรียนรู้ทางการเมืองขั้นแรกตั้งแต่เกิดอยู่ในครอบครัวที่สืบเชื้อสายมาจากเชื้อพระวงศ์ และอยู่ในแวดวงของทหารและตัวของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เองก็เรียนอยู่ในโรงเรียนนายร้อยตั้งแต่เด็กๆ ซึ่งอยู่ในระเบียบวินัย ซึ่งในขั้นนี้ผู้ศึกษาเห็นว่า ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ในช่วงนี้ยังมิได้ศึกษาทางการเมืองอย่างแท้จริงและคุ้นเคยอยู่ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นคนกล้าหาญมุ่งมั่นในการรับราชการไม่คิดที่จะเล่นการเมืองหรือมีแนวความคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองตามแนวทางของคณะราษฎรและมีความรู้แตกฉานในภาษาอังกฤษเป็นอย่างดีซึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองในขั้นต่อไป

ขั้นตอนที่สอง มนุษย์เริ่มมีเอกลักษณ์ส่วนตัว (personal identity) ในขั้นตอนนี้เริ่มมีการพัฒนาไปสู่การมีพื้นฐานความรู้และความเชื่อ (cognitive process) และนอกจากนั้นประสบการณ์เริ่มเข้ามามีอิทธิพลหล่อหลอมภายในจิตใจสำนึกและยังไปมีส่วนกำหนดโครงสร้างบุคลิกภายในมูลฐานของมนุษย์นั้นด้วย

ในขั้นนี้ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลได้รับประสบการณ์ทางการเมืองมากกล่าวคือได้ถูกกล่าวหาว่าร่วมกับกบฏบวรเดชเมื่ออายุเพียง 25 ปี และเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2476 ถูกศาลพิเศษตัดสินจำคุก 7 ปี ในคดีกบฏบวรเดช ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เข้ารับราชการครั้งแรกเป็นทหารองครักษ์ของกรมพระนครสวรรค์วรพินิต แล้วได้โอนมาเป็นนักบินขับไล่ (สายแดง) เป็นเรืออากาศโท นิมิตรมงคล ประจำกองบินที่ 1 โลกกระเทียม ก่อนเกิดกบฏบวรเดชนั้น ได้รับคำสั่งให้ไปฝึกบินที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในระหว่างนั้นได้รับคำชักชวนให้มาร่วมแข่งขันเทนนิสของกรมอากาศยานที่ดอนเมืองในนามของสโมสรนักบินโลกกระเทียม ในระหว่างเกิดกบฏบวรเดชนั้น ม.ร.ว. นิมิตรมงคลได้อยู่ที่ดอนเมืองและ

ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้เขียนไว้ตอนหนึ่งในเรื่องชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้งว่า⁶

“ข้าพเจ้าไม่ใช่กบฏที่เข้ามาสวามิภักดิ์ต่อรัฐบาลและก็ได้ถูกใส่ร้ายในเรื่องที่ไม่จริง การกระทำของข้าพเจ้าที่ตอนเมืองนั้นศาลพิเศษถือว่าเป็นกบฏแต่ข้าพเจ้ายืนยันอยู่บนบัดนี้ว่าก่อนถูกศาลพิเศษตัดสินจำคุกนั้นมิใช่เป็นกบฏข้าพเจ้าเริ่มมีจิตใจกบฏเมื่อมาอยู่ในคุกเอง”

ม.ร.ว. นิมิตรมงคล มีความเชื่อว่าตนเองไม่ได้รับความยุติธรรมโดยกล่าวหาว่าเป็นกบฏ ดังความที่ปรากฏในหนังสือ ชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง ทำให้ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เริ่มสนใจในการเมือง โดยคบหานักคิดนักเขียนทางการเมืองที่ถูกคุมขังร่วมกันอาทิเช่น สอ เสถบุตร ทำให้เริ่มมีความคิดทางการเมืองและเริ่มหาความรู้ทางการเมืองอย่างจริงจังโดยที่มีความรู้แตกฉานทางด้านภาษาอังกฤษอยู่แล้วประกอบกับระหว่างเวลาถูกคุมขังมีเวลามากพอที่จะศึกษาและมีญาติที่มาเยี่ยมนำตระกร้าใส่อาหารที่มีช่องบรรจุหนังสือหรือของต้องห้ามอื่นๆ เป็นการสื่อสารระหว่างโลกภายในคุกกับโลกภายนอกและนอกจากนี้ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ยังได้กล้าที่จะเขียนหนังสือชื่อ น้ำเงินแท้ โดยเขียนร่วมกับอีกหลายคนในคุกเพื่อให้ผู้ที่อยู่ในเรือนจำบางขวางได้รับรู้ข่าวสารและได้เข้าใจการเมืองเพิ่มมากขึ้นดังที่ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง ว่า⁷

“ข้าพเจ้าเป็นคนแต่เท่าๆ กับจกกล จึงเกิดความคิดที่จะต่อเติมความคิดของจกกลให้เป็นผลออกมา ข้าพเจ้ามาค่านิ่งว่าพวกที่ถูกจับเป็นกบฏเหล่านี้โดยมากเป็นทหารผู้น้อย ซึ่งทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา โดยไม่รู้ว่าผิดกฎหมาย เขาไม่ใช่ข้าราชการเมืองและไม่มีความรู้แม้แต่ ก.ข. ของการเมืองอย่างไรก็ตามถ้าเขาต้องติดคุกครั้งนี้เรื่องการเมืองเขาก็ควรศึกษาการเมืองไว้บ้าง น้ำเงินแท้ จึงเป็นตำราทางการเมืองเล่มแรกสำหรับเขา”

จากพฤติกรรมในระหว่างเป็นนักโทษการเมืองที่กล่าวมานี้แสดงว่า ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เป็นคนกล้าและไม่กลัวอำนาจทางการเมือง ในระหว่างอยู่ในคุกบางขวางมีทั้งสายของรัฐบาลผู้คุมขังและนักโทษด้วยกันบางคนต้องการความดีความชอบ ซึ่งหากนำไปบอกรัฐบาลหรือผู้บัญชาการเรือนจำ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลก็จะถูกปล่อย ซึ่งนอกจากนี้ม.ร.ว. นิมิตรมงคลยังอยากที่จะเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองให้แก่เพื่อนร่วมชะตากรรมเดียวกันที่ถูกการเมืองเล่นงาน โดยที่ตนเองไม่เคยรู้เรื่องการเมืองจากเหตุผลเหล่านี้นับว่าเป็นเอกลักษณ์ส่วนตัวของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล

⁶นิมิตรมงคล นวรัตน์ . “ชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง” ในชีวิตและผลงาน ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์. อรสม สุทธิสาคร . บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย , 2534) , หน้า 226.

⁷เรื่องเดียวกัน , หน้า 218.

นอกจากนี้การศึกษาของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นั้นเป็นการศึกษาทางสายทหารมา มีการเรียนรู้ทางการเมืองแบบเป็นระบบน้อยมาก และเพิ่งจะเริ่มสนใจหลังจากถูกคุมขังทางการเมืองโดยอ่านหนังสือและสนทนากับนักคิดนักเขียนที่ถูกคุมขังด้วยกัน ซึ่งแตกต่างจากนักคิดทางการเมืองคนอื่น ๆ เช่น สอ เสถบุตร นั้นเป็นนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงผ่านการศึกษาเรียนรู้จากต่างประเทศและเป็นระบบมากกว่า แต่ก็นับได้ว่าเป็นความอดสาหัสของม.ร.ว. นิมิตรมงคล ในการเรียนรู้ทางการเมืองภายใต้ข้อจำกัดที่มีอยู่

ขั้นตอนที่ 3 เริ่มเข้าสู่กระบวนการกล่อมเกลตาและเรียนรู้ทางการเมือง(political socialization process) ผู้ที่ผ่านมาถึงขั้นนี้เริ่มมีความสำนึก (awareness) ในสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องในทางการเมืองวัฒนธรรมทางการเมืองเริ่มผ่านพ้นมาทางต่อมาในการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization agents) และเป็นผลกระทบต่อการเรียนรู้(perception)และหล่อหลอมทำให้เกิดบุคคลิกภาพทางการเมืองขึ้นในตัวของมนุษย์ทำให้เกิดความคิดพิจารณาวิเคราะห์ในการการเมืองขึ้น

ในขั้นนี้คือ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลได้ค้นคว้าศึกษาหาความรู้ทางการเมืองทั้งจากหนังสือตำราวิชาการเกี่ยวกับการเมืองของประเทศไทยและต่างประเทศโดยมีผู้ลักลอบส่งให้จากภายนอกและการที่ได้คบหาสนทนากับนักคิดนักเขียนทางการเมืองในขณะนั้นหลายท่านอาทิเช่น สอ เสถบุตร และ สุโพด วรโยธิน เป็นต้น โดยเฉพาะ สอ เสถบุตร นั้น ศ.ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้กล่าวว่า⁸

“ได้เคยสอบถาม สอ เสถบุตร ว่ารู้จักม.ร.ว. นิมิตรมงคลหรือไม่ สอ เสถบุตรได้ตอบว่ารู้จักและเป็นลูกศิษย์ของผม ซึ่ง สอ เสถบุตรได้สอนภาษาอังกฤษและความรู้ทางการเมืองตลอดจนให้หนังสือตำราวิชาการทางการเมืองแก่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล”

นับว่าม.ร.ว. นิมิตรมงคล เริ่มเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองและเริ่มมีความสำนึกทางการเมือง(awareness)ในสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องในทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมือง และเกิดผลกระทบต่อการเรียนรู้ทำให้เกิดความคิดและพิจารณาวิเคราะห์ทางการเมืองดังที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เขียนไว้ในหนังสือชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง ว่า⁹

⁸สัมภาษณ์ ชัยอนันต์ สมุทวณิช . ผู้บังคับการโรงเรียนวชิราวุธ . เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2541

⁹นิมิตรมงคล นวรัตน์ . “ชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง” ในชีวิตและผลงาน ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ . อรสม สุทธิสาคร . บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย , 2534) , หน้า 219.

“อาจเป็นไปได้ว่าข้าพเจ้าได้เขียนข้อความแรงก้าวร้าวยิ่งกว่าผู้อื่นด้วยความพยายามจะพิสูจน์ทุกวิถีทางว่าการปกครองในเวลานั้นเป็นแบบคณาธิปไตย และรัฐบาลยึดอำนาจไว้โดยใช้รัฐธรรมนูญ เป็นโล่บังหน้าหลอกลวงประชาชนว่าเป็นประชาธิปไตยประกอบด้วยเล่ห์เพทุบายเพื่อผลประโยชน์แห่งความมั่นคงในตำแหน่งของตนและพรรคพวกของตนมิใช่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของชาติบ้านเมือง”

และนอกจากนี้ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลได้ลอบส่งบทความไปลงหนังสือพิมพ์ โดยมีและ สอ เสถบุตรเขียนไปลงด้วยอยู่เสมอม.ร.ว. นิมิตรมงคลเริ่มเขียนนวนิยายทางการเมือง เรื่องบุญทำกรรม แต่งโดยหวังว่าเมื่อพ้นโทษแล้วจะจัดพิมพ์เผยแพร่ ดังที่กล่าวไว้ใน หนังสือชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง ว่า¹⁰

“เมื่ออยู่แดนหกพวกเราที่มีฝีมือทางประพันธ์ต่างก็ได้เขียนหนังสือกันไว้ไม่มากนักน้อย แต่มีน้อยรายที่ส่งออกมาเก็บรักษาไว้ นอกเรือนจำได้ และเกือบไม่มีเลยที่ยังคงรักษาไว้ได้จนเดี๋ยวนี้ พระยาศรีราชภัฏพิพัฒน์เขียนเรื่อง ผันจริงของข้าพเจ้า ซึ่งยังไม่ทราบว่าจะเดี๋ยวนี้อยู่ที่ไหน สอ เสถบุตรเขียนเรื่อง พ.ศ. 2481 ซึ่งภายหลังต้องถูกเผาไฟพร้อมๆ กับ นำเงินแท้ และการถวายบังคมพระบรมรูป ซึ่งเจ้าของกำลังเที่ยวติดตามหาร่องรอยว่าไปตกอยู่สารทิศใดเรื่อง

เรื่อง พ.ศ. 2481 ของ สอ เสถบุตร เป็นนวนิยายเชิงระทึกขวัญเล่าการเมือง ซึ่งวาดภาพของสยามภายใต้ลัทธิคอมมิวนิสต์ สอ เสถบุตร ตามที่ทราบเป็นผู้มีความเห็นทางลิเบอรัล จึงรังเกียจลัทธิคอมมิวนิสต์เท่าๆ ที่รังเกียจลัทธิเผด็จการ เรื่อง พ.ศ. 2481 นั้นเขียนสมจริง ประกอบด้วยหลักวิชาและความคิดความเห็นอันน่าเลื่อมใส แต่ข้าพเจ้าไม่เห็นพ้องกับ สอ เสถบุตรในความคิดเห็นทางการเมืองบางข้อ จึงเขียนนวนิยายแบบเดียวกันนั้นขึ้นอีกเรื่องหนึ่ง ให้ชื่อว่า บุญทำกรรมแต่ง ซึ่งแสดงความคิดเห็นในลัทธิการเมืองต่างๆ โดยพยายามวางตัวเป็นกลาง เช่นทฤษฎีและวิธีการของลัทธิคอมมิวนิสต์ ลัทธิเผด็จการและประชาธิปไตย ทั้งนี้ได้เขียนเคล้ากันไปกับท้องเรื่องตามวิธีประพันธ์นิยายเชิงระทึกขวัญเป็นเรื่องขนาดยาวเขียนลงในสมุดเอ็ทเชอร์ไซส์ชนิด 40 แผ่น จำนวน 30 เล่ม นอกจาก บุญทำกรรมแต่ง ข้าพเจ้ายังได้เขียนนิยายสั้น ๆ ขึ้นอีกหลายเรื่อง หวังว่าเมื่อพ้นโทษแล้วจะจัดการพิมพ์ขึ้น เรื่องที่มีได้คิดจะพิมพ์มีเรื่องเดียวให้ชื่อ วันนี้ ซึ่งเป็นการจัดบันทึกประจำวัน ข้าพเจ้าอนุญาตตนเองให้ระบายความรู้ สึกไม่พอใจรัฐบาลไว้ในสมุดเล่มนั้น มันเป็นวิธีที่ข้าพเจ้าคลายทุกข์ใจเวลาถูกลงโทษ”

¹⁰ เรื่องเดียวกัน , หน้า 223-224.

ทำให้แสดงให้เห็นกิจกรรมทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ว่าเริ่มมีบุคคลิกภาพทางการเมืองทำให้เกิดความคิดและพิจารณาวิเคราะห์ในทางการเมืองขึ้น จากการที่เริ่มมีการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองโดยออกหนังสือ นำเงินแท้ ในเรือนจำบางขวางและมีผลงานเขียนทางการเมืองออกมา เช่นนวนิยายบุญทำกรรมแต่ง และมีความคิดทางการเมืองที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งพยายามนำเสนอในหนังสือบุญทำกรรมแต่งว่าพยายามแสดงความคิดเห็นในสิทธิทางการเมืองต่างๆ โดยพยายามวางตัวเป็นกลางและมีความเห็นไม่ตรงกับสอ เสถบุตร เพราะสอ เสถบุตร มีความเห็นทาง ลิเบอรัล (Liberal)

ขั้นตอนที่ 4 ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของ Lucian W. Pye ได้สร้างความรู้สึกรู้สึกนึกคิดทางการเมือง จนกระทั่งมนุษย์เกิดความกระตือรือร้น(action)ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมและมีขบวนการทางการเมือง ซึ่งเรียกว่าการเลือกสรรบุคคลทางการเมือง(political recruitment)

ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้มีแนวความคิดว่าจะเล่นการเมือง ภายหลังจากได้รับพระราชทานอภัยโทษ ในครั้งแรกเดิมที ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ก็มีแนวความคิดว่าจะเลิกยุ่งเกี่ยวกับการเมืองโดยไปทำการค้า แต่หลังจาก จอมพล ป.พิบูลสงคราม ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ในปลายปี 2479 ว่าถ้าได้เป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว จะยอมให้มีพรรคการเมือง จึงทำให้ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เริ่มมีความสนใจทางการเมืองโดยเขียนหนังสือพรรคการเมืองสยามและต่างประเทศขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพรรคการเมืองแต่ภายหลังเรื่องดังกล่าวก็เงียบหายไป ดังที่กล่าวไว้ใน ชีวิตแห่งการกบฏ 2 ครั้ง ว่า¹¹

“ถ้าหากสยามมีการปกครองเป็นประชาธิปไตย ซึ่งราษฎรมีสหิทธิจะติเตียนรัฐบาลหรือออกความเห็นในกิจการบ้านเมืองได้โดยเปิดเผยแล้ว ข้าพเจ้าก็คงใคร่จะใช้สิทธิของข้าพเจ้าบ้าง ข้าพเจ้าตกลงใจไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองมิใช่เพราะขาดความสนใจ แต่เป็นเพราะรัฐบาลไม่ยอมให้ราษฎรใช้สิทธิเสรีภาพของตนตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้

ในปลายปี 2479 ความสนใจของข้าพเจ้าในกิจการบ้านเมืองเริ่มบังเกิดขึ้น โดยหลวงพิบูลฯ ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ว่าถ้าได้เป็นนายกรัฐมนตรีแล้วก็จะยอมให้มีพรรคการเมืองนี้หมายความว่า การปกครองจะหันจากกษัตริย์มาเป็นประชาธิปไตยกันเสียที ข้าพเจ้าสำคัญว่า หลวงพิบูลฯ หลลาดพอที่จะรู้ว่าประชาชนกำลังกระหายจะได้ชิมรสประชาธิปไตยอยู่เต็มที่ ไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้หลวงพิบูลฯ ได้รับความนิยมนิ่งกว่าการมอบอำนาจการปกครองให้แก่ประชาชน

¹¹เรื่องเดียวกัน , หน้า 236-237.

หลังจากหนังสือพิมพ์ได้ลงคำสัมภาษณ์ของหลวงพิบูลฯ แล้ว เจ้าของสำนักพิมพ์แห่งหนึ่งก็มาขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนความรู้ที่เกี่ยวกับพรรคการเมืองหนังสือพรรคการเมืองสยามและต่างประเทศ จึงได้ถูกเขียนขึ้นในระหว่างนั้นหลวงพิบูลฯ ได้เป็นนายกรัฐมนตรีแล้วแต่ข่าวการที่จะให้มีพรรคการเมืองดูเงียบไป ครั้นเริ่มการโฆษณาขายหนังสือเรื่องพรรคการเมืองสยามและต่างประเทศ ตำรวจก็จับผู้พิมพ์โฆษณาไปกักขังและสอบสวนว่าได้มีการสมคบกันในการตั้งพรรคการเมืองขึ้นหรือไม่ และได้มีการออกนามข้าพเจ้าในการสอบสวนนั้น ตลอดจนได้มีการค้นบ้านของเจ้าของสำนักพิมพ์แต่ข้าพเจ้ายังปลอดภัยอยู่ ในที่สุดตำรวจไม่ได้ความจากการสอบสวนว่ามีพรรคการเมืองจึงปล่อยตัวผู้พิมพ์โฆษณาไป ส่วนหนังสือซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างพิมพ์นั้นถูกตำรวจริบไปทั้งหมด”

หลังจากนั้น ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้ถูกจับตัวและถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏอีกครั้งที่ สอง ในปี พ.ศ. 2481 และถูกศาลพิเศษตัดสินจำคุกตลอดชีวิตและในระหว่างถูกจำคุกอยู่ในเรือนจำบางขวาง ในข้อหาว่าเป็นกบฏครั้งที่ 2 นั้น ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้ศึกษาหาความรู้ทางการเมืองต่อไปและมีการเขียนหนังสือเรื่องความฝันของนักอุดมคติ (ชื่อภาษาอังกฤษ the sight of future siam) เป็นหนังสือที่สะท้อนให้เห็นการเมืองในสมัยนั้น และเสนอแนวความคิดทางการเมืองในอุดมคติ ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ และนับว่าเป็นเอกลักษณ์ ความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ที่สะท้อนมาในงานเขียน ความฝันของนักอุดมคติ ซึ่งเป็นความคิดทางการเมืองในลักษณะอุดมคติ หรือ idealist ซึ่ง ศ.ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช¹² ให้ความเห็นว่า

“นับว่าความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ในยุคนั้นเป็นความคิดที่ล้ำหน้า เพราะในยุคนั้น เป็นกระแสรัฐนิยม กระแสชาตินิยม เป็นกระแสหลัก แต่กระแสอุดมคติ หรือ idealist เป็นกระแสที่เกือบจะไม่มีผู้ใดกล่าวถึง”

หนังสือเล่มนี้เป็นสาเหตุที่ทำให้ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ถูกเนรเทศไปเกาะเต่า และมีหนังสืออีกเล่มที่สันนิษฐานว่า ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เขียนในระหว่างติดคุกครั้งที่ 2 คือ รอยร้าวในมรดก ซึ่งเป็นหนังสือที่สะท้อนให้เห็นการเมืองในระดับจุลภาคกล่าวคือให้เห็นจุดต่างในความประพฤติของมนุษย์ เช่นเดียวกับมรดกทุกเม็ดที่มีรอยร้าวโดยเชื่อมโยงกับการเมือง

¹²สัมภาษณ์ ชัยอนันต์ สมุทวณิช . ผู้บังคับการโรงเรียนวชิราวุธ . เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2541

พอสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ม.ร.ว.นิมิตรมงคลได้รับพระราชทานอภัยโทษก็เริ่มมีความคิดที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างจริงจัง โดยร่วมก่อตั้งพรรคการเมืองชื่อพรรคก้าวหน้า กับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ดร.โชติ คุ่มพันธ์ และ สอ. เสถบุตร โดยม.ร.ว. นิมิตรมงคล เป็นเลขาธิการพรรคอยู่ระยะหนึ่งแต่ไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งซึ่งนับว่าเป็นตัวอย่างของนักการเมืองที่มีอุดมการณ์ที่มีได้มุ่งหวังตำแหน่งทางการเมือง แต่อยากจะมีส่วนร่วมทำงานการเมืองอย่างจริงจังโดยมิได้มุ่งหวังผลประโยชน์ทางการเมืองและยุคนั้นได้มีกิจกรรมทางการเมืองคือมีการเปิดไฮปาร์ค ซึ่งคุณหญิงบรรจบพันธ์ นวรัตน์¹³ ภูชีวิตของม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้กล่าวไว้ว่า

“คุณชายเคยร่วมตั้งพรรคก้าวหน้า เคยเปิดไฮปาร์ค ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและเคยพาไปนั่งด้วยมีคนฟังมากเหมือนกันชอบบอกว่าต้องให้ความรู้ทางการเมืองที่ละขั้นตอนแต่ไม่คิดสมัคร ส.ส.”

จากเหตุผลที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยร่วมตั้งพรรคการเมืองและแสดงความคิดเห็นทางการเมืองโดยเสรีในวิธีการในขณะนั้นคือไฮปาร์ค ดังกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองขั้นที่ 4 ของ Lucian W. Pye สรุปได้ว่าหากเราอธิบายการพัฒนาความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล กับทฤษฎีกระบวนการก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมืองของ Lucian W. Pye นั้นจะให้เห็นการพัฒนาการความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล อย่างชัดเจนว่าระยะแรกอยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชไม่มีความคิดที่จะเล่นการเมือง จบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อย จ.ป.ร. อยู่ในแวดวงทางการเมืองทหารระยะต่อมาถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏในครั้งแรก โดยที่ตนเองคิดว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมจึงเริ่มศึกษาหาความรู้ทางการเมืองอย่างจริงจังทั้งจากหนังสือต่างประเทศและการแลกเปลี่ยนความคิดทางการเมืองกับนักการเมืองที่ถูกจำคุกด้วยกัน การเรียนรู้ทางการเมืองของม.ร.ว. นิมิตรมงคล เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการสนทนา อ่านหนังสือ รับฟังข่าวสารซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้ผ่านการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และเริ่มมีความคิดที่มองการเมืองอย่างวิเคราะห์และระยะต่อมามีความคิดที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองโดยกล่าวถึงการเมืองในอุดมคติและแนวทางการแก้ไขปัญหาของสังคม เริ่มมีจิตสำนึกในทางการเมืองมากขึ้นและในระยะสุดท้ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองกล่าวคือร่วมตั้งพรรคการเมือง มีบทบาททางการเมืองเป็นเลขาธิการพรรคการเมืองแต่ไม่ลงสมัครรับเลือกตั้งเพราะต้องการทำงานทางการเมืองโดยไม่มีตำแหน่งทางการเมือง และมีการแสดงออกทางการเมืองโดยการไปร่วมฟังไฮปาร์ค และบางครั้งก็ไฮปาร์คด้วยตนเอง

¹³บรรจบพันธ์ นวรัตน์. “วิญญาณอิสระในพันธนาการ” ในชีวิตและผลงาน ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ . อรสม สุทธิสาคร . บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคทีดีไทย , 2534) , หน้า 439.

การพัฒนาการความคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล พัฒนาการเป็นระยะตาม
ประสบการณ์ทางการเมืองของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ดังที่กล่าวมาแล้ว

ความคิดในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล

ในที่นี้จะขอกล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ตามความคิดของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ในหนังสือเรื่องรอยร้าวในมรกต และจากคำนำในหนังสือรอยร้าวในมรกตที่ ศ. ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นผู้แปลต้นฉบับภาษาอังกฤษของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล และ ศ. ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช¹⁴ เขียนคำนำได้กล่าวว่า

“มาเกียเวลลิ ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับโชคชะตา สันนิษฐานและความจำเป็นในระดับมหภาค(รัฐ) นิมิตรมงคล วิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังกล่าวระดับจุลภาค (บุคคล) กล่าวคือ มาเกียเวลลิได้บอกถึงธรรมชาติที่เป็นอยู่จริงในระบบรัฐเพื่อต้องการให้รัฐดำรงอยู่รอดแต่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้บอกว่าธรรมชาติที่เป็นอยู่จริงในระดับบุคคล ซึ่งทุกคนต้องการมีชีวิตอยู่และมีความเห็นแก่ตัว จึงทำทุกอย่างเพื่อตนเอง”

จากเรื่องรอยร้าวในมรกตซึ่งมีตัวละครเอกอยู่เพียง 4 คน แต่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล สะท้อนให้เห็นธรรมชาติของมนุษย์ได้อย่างชัดเจน

เรื่องย่อ

ดิลกเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในรัฐบาลเผด็จการ อำนาจอยู่ที่นายกรัฐมนตรี ดิลกมีภรรยาชื่อ อร แต่งงานมาแล้ว 8 ปี ตั้งแต่ดิลกมีความรุ่งเรืองในหน้าที่การงานอรไม่เคยรู้เรื่องในอดีตของดิลก ทั้งดิลกและอรมีเพื่อนสนิทชื่อไพโรจน์ ซึ่งไพโรจน์เคยมีแฟนเก่าชื่อ สุพัตรา แต่ได้เลิกกันเพราะสุพัตราไปแต่งงานกับข้าราชการคนหนึ่งชื่อ หลวงเชียรธรรมเวทย์ ผู้บังคับบัญชาของดิลกในอดีต

สภาวะการเมืองในขณะนั้นเหตุการณ์ทางการเมืองได้มีการจับตัวนายตันลั่วฮวดซึ่งเป็นผู้ที่ชาวจีนเคารพในข้อหาว่าเป็นกบฏ และทางราชการกำลังตั้งศาลพิเศษเพื่อพิจารณาคดี สุพัตราในขณะนั้นได้เป็นภรรยาลับของนายตันลั่วฮวด ก็เลยมาหาดิลกที่บ้านเพื่อขอให้ปล่อยตัวนายตันลั่วฮวดซึ่งครั้งแรกดิลกไม่ยอมปล่อยตัว สุพัตราจึงได้บอกว่ามีจดหมายลับที่ดิลกเขียนสารภาพไว้กับหลวงเชียรธรรมเวทย์ ว่าดิลกเคยขโมยเงินทางราชการ และถ้าหากดิลกยังไม่ยอมปล่อยตัวนายตันลั่วฮวด ตนจะแฉเรื่องทั้งหมดต่อสื่อมวลชนและจะบอกอีกด้วยว่าในอดีตดิลกเคยค้าฝิ่นกับหลวงเชียรธรรมเวทย์ โดยให้เวลาดิลกตัดสินใจถึงพຽ່งนี้เข้าแล้วจึงกลับไปยังโรงแรมที่พัก

¹⁴นิมิตรมงคล นวรัตน์ . รอยร้าวในมรกต . แปลโดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์ , 2524) , คำนำหน้า 22.

พอรุ่งเช้าดิ๊กก็ได้เขียนจดหมาย 2 ฉบับให้อริบตีกรมตำรวจปล่อยตัวนายตันลั่วฮวด และแจ้งแก่สุพัตราว่าตนยอมปล่อยตัวแล้วปรากฏว่าอทรบาทเรื่องราวจึงขัดขวางไม่ให้นำจดหมายไปส่ง ดิ๊กก็ลุ่มใจจึงไปปรึกษากับไฟโรจน์ซึ่งเป็นอดีตแฟนของสุพัตรา ให้หาทางช่วยเพราะรู้ว่าไฟโรจน์เองก็ต้องการแก้แค้นสุพัตราแฟนเก่าอยู่แล้วขณะที่กำลังปรึกษากันอยู่สุพัตราก็ไปหาไฟโรจน์เช่นเดียวกัน ดิ๊กจึงซ่อนตัว ต่อมาอริบตีติดตามมาหาดิ๊กด้วยความเป็นห่วง แต่ก็พบเพียงไฟโรจน์กับสุพัตรา อริบตีกลับไปหลังจากที่อริบตีกลับไปแล้ว ไฟโรจน์ได้ใช้อุบายแย่งจดหมายไว้ได้ ดิ๊กจึงปรากฏตัวและทำลายจดหมายทั้งปรากฏว่าเป็นจดหมายปลอมส่วนจดหมายจริงยังอยู่ที่สุพัตรา ในที่สุดดิ๊กก็ได้ยอมเขียนจดหมายถึงอริบตีกรมตำรวจให้ปล่อยตัวนายตันลั่วฮวดอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นสุพัตรา จึงกลับไปและรีบเดินทางไปพบอริบตีกรมตำรวจ

วันรุ่งขึ้น ดิ๊กกับอริบตีตกลงแยกทางกันเพราะอริบตีที่ดิ๊กยอมเสียคุณธรรมเพราะรักษาตำแหน่งขณะเดียวกันไฟโรจน์ก็มาแจ้งข่าวว่านายตันลั่วฮวดได้ฆ่าตัวตายแล้ว เนื่องจากหลังจากสุพัตราได้จดหมายแล้วก็พยายามเข้าพบอริบตีกรมตำรวจแต่ก็ไม่ได้พบอริบตีกรมตำรวจทั้งวัน จนกระทั่งกลางคืนจึงไปแวะเยี่ยมนายตันลั่วฮวด และทราบจากเจ้าหน้าที่ว่านายตันลั่วฮวด ฆ่าตัวตายแล้ว สุพัตราจึงได้โทรไปเล่าให้ไฟโรจน์ฟัง ไฟโรจน์จึงขอจดหมายคืนจากสุพัตรา และบอกว่าจะขอเป็นเพื่อนกันเช่นเดิม จากนั้นไฟโรจน์ก็ได้ให้ข้อคิดกับอริบตีว่า “มรดกทุกเมื่อมีตำหนิแต่คนก็ยังรัก มนุษย์หรือดิ๊กก็เช่นเดียวกันย่อมจะมีตำหนิหรือความไม่ดีในอดีต จะหาคนที่ดีโดยไม่มีตำหนิในโลกนี้ไม่ได้” อริบตีไม่แยกทางกับดิ๊ก

ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เขียนรอยร้าวในมรดกนี้ ขณะที่อยู่ในเรือนจำซึ่ง ศ. ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช¹⁵ สันนิษฐานว่าน่าจะเขียนระหว่างที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ ติดคุกครั้งที่ 2 (ระหว่าง พ.ศ. 2482-2485) และจากการสัมภาษณ์ ม.ล. ชัยนิมิตร นวรัตน์¹⁶ บุตรชายได้ให้ความเห็นตรงกันว่าเป็น การเขียนในช่วงระหว่างอยู่ในเรือนจำครั้งที่ 2 ซึ่งม.ร.ว. นิมิตรมงคล ผ่านประสบการณ์ทางการเมืองมา มากโดยหนังสือความฝันของนักอุดมคติเป็นงานเขียนช่วงต้นๆ แต่ รอยร้าวในมรดก เป็นงานเขียนในช่วง ที่อยู่ในเรือนจำครั้งที่ 2 ซึ่ง ม.ล. ชัยนิมิตร ให้ความเห็นว่ารอยร้าวในมรดกเป็นหนังสือที่ ม.ร.ว. นิมิตร มงคล เขียนหลังจากทราบสังขารของการเมืองว่าเมืองในอุดมคติตามที่ได้เขียนไว้ในความฝันของ นักอุดมคติคงจะเป็นไปได้ลำบาก เลยมาเขียนรอยร้าวในมรดก ซึ่งเป็นการเขียนบทละครจากการมองโลก ในสภาวะความเป็นจริงยิ่งขึ้น และนอกจากนี้ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ ศ. ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ¹⁷

ผู้แปลเรื่องดังกล่าว ได้ให้ความเห็นว่าเรื่องรอยร้าวในมรดกนี้เป็นเรื่องที่ ม.ร.ว. นิมิตร มงคล เขียนในสภาวะที่อยู่ในระบบการเมืองที่กดดันในสมัยนั้น ซึ่งไม่เป็นประชาธิปไตย และไม่ตรง กับอุดมการณ์ทางการเมืองน่าที่จะเป็นการที่จะสะท้อนถึงนักการเมืองในยุคนั้นว่าไม่มีใครที่สมบูรณ์แบบ ต้องมีข้อบกพร่องและปรัชญาที่สำคัญก็คือการเปรียบเทียบชีวิตกับมรดกซึ่งมรดกทุกเม็ดมีรอย ดำหนิแต่ก็ยังมีค่า เช่นชีวิตของมนุษย์ทุกคนย่อมมีข้อบกพร่องไม่มีใครสมบูรณ์แบบ

ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เขียนรอยร้าวในมรดก ซึ่งต้นฉบับเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งสาเหตุที่ ต้องเขียนเป็นภาษาอังกฤษเพราะไม่ต้องการให้ผู้คุมทราบ รอยร้าวในมรดก เป็นผลงานชิ้นหลังๆ ของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ซึ่งผ่านประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรงทั้งศึกษาความรู้ทางวิชาการโดยอ่าน หนังสือวิชาการของนักวิชาการชาวต่างประเทศและแลกเปลี่ยนทัศนะทางการเมืองกับเพื่อนนักโทษ ทางการเมืองด้วยกันทำให้มีความเข้าใจสภาพที่แท้จริงทางการเมืองมากขึ้นและเข้าใจธรรมชาติของ มนุษย์ จึงถ่ายทอดมาเป็นบทละครรอยร้าวในมรดก เป็นการสะท้อนถึงสภาพการเมืองในระบอบที่ผู้เขียน ถูกเข้าไปอยู่ในวังวนของการเมืองโดยมิได้ตั้งใจ การศึกษาความคิดทางการเมืองด้านธรรมชาติของ มนุษย์ จากเรื่องรอยร้าวในมรดกของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล จึงน่าที่จะทำให้เข้าใจว่า ม.ร.ว. นิมิตรมงคล มองธรรมชาติของมนุษย์อย่างไร

¹⁵นิมิตรมงคล นวรัตน์ . รอยร้าวในมรดก . แปลโดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์ , 2524) , คำนำหน้า 9.

¹⁶สัมภาษณ์ ชัยนิมิตร นวรัตน์ . บุตรชาย ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ . 19 มีนาคม 2541

¹⁷สัมภาษณ์ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ . คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 31 มีนาคม 2541

ฉากที่ 1 ที่บ้านของดิลก วัฒนาคม คนใช้ 2 คน คือดาบกับพัน กำลังสนทนากัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการนิโทษของผู้อื่นและการมองผู้อื่นในแง่ร้าย ซึ่งสนทนากันในเชิงกล่าวหาว่าอภรรยาของดิลกกับไฟโรจน์เพื่อนรักของดิลกที่กำลังคุยกันอยู่ในสวน อาจจะมีการสัมพันธ์ที่เกินเลยต่อกันและนอกจากนี้ยังกล่าวถึงความเลว(บาป)คนทุกชั้นมีเหมือนกันหมดบางทีคนชั้นสูงอาจมีมากกว่าด้วยดังคำกล่าวของนายพัน ระหว่างสนทนากับนายดาบ¹⁸

“ใช่ แต่พวกคนชั้นสูง คงมีบาปเหมือนพวกเรานั้นแหละหรือบางที่อาจมีมากเสียด้วยซ้ำ”

และสุพัตรา ซึ่งเป็นภรรยาลับของนายตันลิวฮวด ได้มาพบดิลกเพื่อขอให้ปล่อยตัวนายตันลิวฮวด โดยแนะนำตัวว่าเป็นภรรยาของหลวงเทียรธรรมเวทย์ ซึ่งตอนแรกดิลกไม่ยอมปล่อย โดยอ้างว่าถ้าปล่อยจะเป็นการทรยศต่อชาติและเป็นการกบฏต่อความยุติธรรม ดังคำสนทนาของดิลกกับสุพัตรา¹⁹

สุพัตรา : ดิฉันต้องการให้ปล่อยนายตันลิวฮวด ทันที

ดิลก : (ดิลกสำลัก) คำขอที่ประหลาด

สุพัตรา : ประหลาดหรือไม่ก็เป็นไปอย่างนั้น

ดิลก : พิลึก พิลึกที่สุดที่จะมาขออะไรอย่างนั้น

(เขายิ้มอย่างเปิดเผยแม้ว่าจะรำคาญอย่างไรก็ตาม)

สุพัตรา : ดิฉันได้เตรียมทุกอย่างมาตั้งหลายวันเพื่อที่จะพูดคำสองคำนี้ต่อหน้าคุณ

ดิลก : เสียเวลาเปล่าๆ (เขาหัวเราะ)

สุพัตรา : เรามาคิดให้ดีขึ้นหน่อย คุณมีอำนาจที่จะทำได้ใช่ไหม

ดิลก : คุณคงไม่คิดที่จะให้ฉันทรยศชาติและเป็นกบฏต่อความยุติธรรม

¹⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้า 21.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 53-54.

จากคำสนทนาดังกล่าวแสดงว่าดิ๊กไม่ยอมที่จะปล่อยตัวนายตันล้วนวด แน่นอนนายตันล้วนวด ถูกจับกุมในข้อหาทักท้วง ซึ่งกำลังจะโดนตั้งศาลพิเศษพิจารณา แม้กระทั่ง สุพัตรา บอกกับดิ๊กว่าตนเองเคยเป็นภรรยาของหลวงเทียรธรรมเวทย์ อดีตเจ้านายเก่าของดิ๊กจากตรงนี้แสดงให้เห็นว่าโดยธรรมชาติแล้วหากหมดตำแหน่งหน้าที่ หมดอำนาจวาสนาลงแล้วก็จะไม่มีใครเหลียวแลแม้กระทั่งลูกน้องเก่าซึ่งไม่มีผลประโยชน์จากกันอีกแล้วก็ไม่ช่วยเหลือต่อไป นอกจากนั้น ม.ร.ว. นิมิตรมงคลยังเปรียบเทียบให้เห็นถึงการตั้งศาลพิเศษว่าเปรียบเป็นเครื่องมือทางการเมืองของผู้มีอำนาจ ซึ่งตั้งขึ้นมาเพื่อแสดงความชอบธรรม แต่แท้จริงแล้วเป็นการตั้งขึ้นมาเพื่อกำจัดศัตรูทางการเมืองของตน และรักษาอำนาจรัฐของตนไว้

จากข้อความที่กล่าวมานั้นเป็นบริบทระดับ micro context เพราะเป็นส่วนที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล มีประสบการณ์ส่วนตัวที่คิดว่าตนเองไม่ได้รับความยุติธรรมทางการเมืองจึงแสดงออกมาในงานเขียน ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ต้องการที่จะบอกให้ผู้อ่านได้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงที่ตนเองได้ประสบและให้คนทั่วไปทราบว่าเป็นศาลพิเศษที่ จอมพล ป. ตั้งขึ้นมาเพื่อพิจารณาคดีภักดีภักดีในทัศนะของม.ร.ว. นิมิตรมงคล ก็คือเครื่องมือของผู้ปกครองในการอ้างความชอบธรรมที่จะกำจัดศัตรูของตนเองเพื่อรักษาอำนาจของตนเองไว้ ซึ่ง มาเคียวเวลลี ก็กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ปกครอง²⁰ ใกล้เคียงกับเรื่องดังกล่าวว่า ผู้ปกครองอาจสร้างความนิยมด้วยการแสดงให้เห็นว่าผู้ถูกปกครองเห็นภาพพจน์ว่าเขาเป็นคนดี มีเมตตา ซื่อสัตย์และเต็มไปด้วยมนุษยธรรม แต่ว่าเบื้องหลังภาพพจน์นั้นเขาต้องพร้อมที่จะเป็นคนที่เข้มแข็งเด็ดขาด ไร้ความเมตตา กลับกลอก เมื่อสถานการณ์บังคับ เพราะว่าสิ่งที่ผู้ปกครองต้องการก็คือการรักษาเสถียรภาพแห่งรัฐของตน ดังคำสนทนาของดิ๊กกับสุพัตรา²¹ ที่ม.ร.ว. นิมิตรมงคลสะท้อนถึงศาลพิเศษที่เป็นเครื่องมือในการกำจัดผู้ไม่เห็นด้วยโดยชอบธรรม

²⁰สุชุม นवलสกุล . ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม 2 . (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง) , หน้า 9.

- สุพัตรา : ดิฉันไม่คิดที่จะให้คุณทำร้ายผู้บริสุทธิ์
 ดิลก : ศาลพิเศษจะพิสูจน์เองว่านายตัน เป็นผู้บริสุทธิ์จริง
 สุพัตรา : อ้า ศาลพิเศษ! ซื่อนี้ทำให้ฉันนึกถึงละครที่มีตัวแสดงเป็นผู้พิพากษา
 แล้วผู้ลงโทษผู้ทำความตามบทย่างไม่ต้องสงสัยตรงแนวตามสคริปต์
 ที่เขียนไว้เลย ที่จริงมันเป็นเรื่องที่ถูกขึ้น ซึ่งกลายเป็น โศกนาฏกรรมขึ้นมา
 ในความเป็นจริงจบลงด้วยการเรียกร้องชีวิตผู้ชมเป็นค่าผ่านประตูเข้า
 โรงละคร ดิฉันไม่ต้องการให้นายตัน ชมความบันเทิงแบบนี้

หลังจากนั้นสุพัตราจึงได้เปิดเผยความจริงว่า ได้กำความลับของดิลกอยู่ที่คือ การโกงเงินราชการตอนเป็นผู้ได้บังคับบัญชาของหลวงเทียรธรรมเวทย์ ดิลกได้เคยเขียนจดหมายสารภาพไว้ และจดหมายดังกล่าวก็อยู่ที่สุพัตราและถ้าหากดิลกไม่ยอมปล่อยนายตันแล้วรอด ก็จะเปิดเผยความลับนี้ให้แก่หนังสือพิมพ์ ทำให้ดิลกเกิดความกลัวว่าจะสุพัตราจะเปิดเผยความจริงในอดีตที่เลวร้ายของตนเอง ซึ่งอาจจะทำให้ตนเองสูญเสียตำแหน่งและหมดอำนาจลง และสุพัตราได้ทั้งคำพูดไว้ให้ดิลกคิดและขอคำตอบวันรุ่งขึ้นโดยก่อนไป สุพัตรา ได้กล่าวให้ข้อคิดแก่ดิลกว่า

“ดิฉันคิดว่าคุณไม่เข้าใจสถานการณ์ของตัวเองเราควรจะมองหาคำที่เลวน้อยกว่าถ้าทำได้”²²

ซึ่งตอนนี้ตรงกับความคิดของ Euripides ผู้ซึ่งเป็นกวีคนสุดท้ายของมหากวีแห่งบทละครชีวิต (tragedy) ที่กล่าวไว้ว่า ปัญหาทางสองแพร่งนั้นมีอยู่จริงแต่เป็นทางสองแพร่งสำหรับสิ่งที่แย่กับสิ่งที่แย่ สำหรับชีวิตคนเรา มันเป็นทางสองแพร่งที่เราไม่ต้องการทั้งสองทางแต่เราจำเป็นต้องเลือกทางใดทางหนึ่งอยู่ดีซึ่งตอนนี้สภาพของดิลกอยู่ระหว่างทางสองแพร่งในสิ่งที่แย่กับสิ่งที่แย่ กล่าวคือถ้าปล่อยตัวนายตันแล้วรอดก็จะถูกประชาชนสงสัยเสียภาพพจน์ ท่านนายกรัฐมนตรีก็อาจจะไม่พอใจแต่ถ้าไม่ปล่อยก็ต้องถูกสุพัตราเปิดเผยความเลวของตนเองในอดีตก็ต้องถูกสังคมประณามและอาจมีผลกับตำแหน่งหน้าที่ซึ่งเป็นทางสองแพร่งที่แย่ทั้งคู่ของดิลก แต่ดิลกจำเป็นต้องเลือกทางที่เกิดผลเสียหายน้อยที่สุดสำหรับตัวเอง²³

²¹ นิมิตรมงคล นวรัตน์ . รอยร้าวในมรกต . แปลโดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ .(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์ , 2524) , หน้า 55.

²² เรื่องเดียวกัน , หน้า 65-67.

²³ ไชยันต์ ไชยพร . กำเนิดและพัฒนาการประชาธิปไตยไทย . เอกสารประกอบการเรียนวิชา ทฤษฎีรัฐศาสตร์ . (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2537) (อัดสำเนา)

ฉากที่ 2 ดิลกตกลงใจที่จะปล่อยตัวนายตันแล้วหวดโดยให้คนรับใช้นำจดหมาย 2 ฉบับไปแจ้งแก่สุพัตรา และให้อธิบดีกรมตำรวจปล่อยตัวปรากฏว่าอร ชัดขวาง ดังที่อรสนทนากับดิลก

- ดิลก : โอ้ ! เธอไม่เข้าใจ ยังไงก็ตามสุพัตราพูดให้ฉันเข้าใจดีและฉันช่วยไม่ได้ที่จะทำสิ่งที่ฉันคิดว่าดีที่สุด
- อร : ถ้าอย่างนั้น ดิฉันก็ทำถูกแล้วที่ให้ไปตามเอาจดหมายกลับมาคงจะมีบางสิ่งบางอย่างบังคับให้เธอทำการที่ขัดขวางต่อความเชื่อมั่นของเธอเป็นแน่แล้วประชาชนก็คงต้องสงสัยเขาจะคิดอย่างไรที่ ปรากฏว่านักการเมืองที่เขานับถือได้ทำในสิ่งที่พวกเขาไม่เคยคิดมาก่อน คือปล่อยตัวนายตัน ซึ่งเป็นสมุนของ “ผู้ทรยศต่อสันติภาพในเอเชียตะวันออก” แล้วท่านนายกรัฐมนตรีจะว่าอย่างไร
- ดิลก : โอ้ ฉันไม่แคว่ว่าคนจะคิดหรือจะว่าอย่างไร
- อร : เธอไม่เป็นตัวของตัวเองเลยวันนี้
- ดิลก : (ดิลกกัดเล็บงุนงง) อรที่รักแต่เธอไม่รู้ฉันไม่ได้บอกเธอหรือว่าเรายังไม่มีข้อพิสูจน์ว่าเรามีความผิด ฉันหุดหัวใจที่จะลงโทษพลเมืองที่บริสุทธิ์เท่านั้นเอง

จากการที่ดิลกให้เหตุผลในการปล่อยตัวนายตันแล้วหวดในครั้งนี้มันเป็นเหตุผลซึ่งตรงกันข้ามกับการที่จะไม่ปล่อยในครั้งแรกเมื่อสุพัตราขอ ซึ่งแสดงว่าดิลกจำเป็นต้องหลบตะแลงหยอกกลวงเพื่อรักษาตัวไว้โดยวิธีสกปรกหาเหตุผลมาเพื่อรักษาสถานะภาพของตนไว้ นอกจากนี้ผู้เขียนคือม.ร.ว. นิมิตรมงคลยังได้อธิบายถึงสภาพของศาลพิเศษว่าเป็นเวทีละครและประหารผู้ดูในนามของความยุติธรรม เพื่อเป็นการให้ทราบถึงการที่ตนเองต้องถูกศาลพิเศษพิพากษาลงโทษถึง 2 ครั้ง ซึ่งคิดว่าตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรม

ดิลกได้เล่าความจริงให้อรทราบในด้านลบที่อรไม่เคยล่วงรู้ ซึ่งออร์กี่ผิดหวังเป็นอย่างมากเพราะได้มองเห็นดิลกในด้านบวกมาตลอดและคิดว่าดิลกสมบูรณ์แบบ ดิลกได้พูดอธิบายถึงลักษณะของการเมืองไว้อย่างชัดเจนว่า ถ้าผู้ชนหรือนักการเมืองที่มีอำนาจทุกคนก็พร้อมที่จะมอบน้อมยอมรับแต่ถ้าเป็นผู้แพ้หรือล้มก็จะถูกรุมกระที่บ ซึ่งตรงนี้ก็สะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับตัวผู้เขียนคือม.ร.ว. นิมิตรมงคล ว่าอยู่ในฐานะผู้แพ้ เพราะถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏ นอกจากนี้ ดิลกยังได้กล่าวถึงอีกว่าการที่พูดถึงเรื่องความดีความยุติธรรมความถูกต้อง เป็นเรื่องที่ไม่ได้ ในชีวิตความเป็นจริง คุณธรรมจะใช้ไม่ได้หากคนยังไม่เท่าเทียมกันหากยังมีคนจน คนหิวโหย ดิลกได้เปรียบเทียบไว้น่าคิดมากกว่าในอดีต

ตนเป็นคนที่ไม่มีอนาคตการขโมยของในครั้งนั้นทำไปโดยไม่กลัวความผิด เพราะกลัวอดตาย การถูกจำคุกก็ไม่มี ความหมายแต่ถ้าถูกเปิดเผยเรื่องนี้ในปัจจุบันขณะที่มีหน้าที่การงานสูง ดิลกยอมไม่ได้ เหมือนกับว่าตกจากต้นไม้เหนือพื้นดิน 1 เมตร จะไม่รู้สึกเจ็บ แต่ถ้าขึ้นไปสูงมากก็ยอมกลัวเจ็บมา ซึ่งตรงนี้ผู้เขียนคือ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้ชี้ให้เห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์ว่า ความผิดเช่นเดียวกันแต่ต่างกาล และสถานะภาพนี้ย่อมทำให้เกิดผลต่างกันและมนุษย์ให้ความสำคัญกับตำแหน่งหน้าที่การงาน ชื่อเสียงเกียรติยศมากกว่าคุณธรรมความถูกต้อง

ฉากที่ 3 ณ บ้านพักของไฟโรจน์ เนื่องจากดิลกอดีตแฟนเก่าของสุพัตรา ดิลกได้มาพบไฟโรจน์ขอให้ช่วยเหลือเรื่องดังกล่าวโดยติดต่อสุพัตรา ก่อนหน้านี้สุพัตราก็ได้โทรมาจะมาพบไฟโรจน์เพื่อขอให้ช่วยเหลือเช่นเดียวกัน หลังจากที่ดิลกให้ไฟโรจน์ช่วยติดต่อขออย่าให้สุพัตราเปิดเผยความซำของตนขณะเดียวกันสุพัตราติดต่อให้ไฟโรจน์ช่วยพูดกับดิลกเรื่องปล่อยตัวนายตันแล้วหวดระหว่างที่ดิลกสนทนากับไฟโรจน์ได้กล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ในแง่มุมที่ว่า การที่เราทำสิ่งที่ฉลาดหรือเอาเปรียบผู้อื่น ตามความคิดของเราแต่ผู้อื่นจะมองว่าเราจิตใจต่ำ แต่ถ้าเราทำสิ่งที่คิดว่าโง่สำหรับเราคือเราเสียเปรียบแต่ผู้อื่นได้ประโยชน์ ผู้คนก็จะมองว่าเราจิตใจสูงส่ง เช่นเดียวกับความยุติธรรมที่เพลโต ได้กล่าวไว้ในเรื่องอุดมรัฐว่าไม่มีความยุติธรรมที่แท้จริง ความยุติธรรมของคนมีความต่างกัน กล่าวคือ “เพลโตเห็นว่าความเท่าเทียมกันไม่ใช่หมายถึงการที่ทุกคนได้เท่ากัน แต่หมายถึงทุกคนทำตามความสามารถและได้ในสิ่งที่เหมาะสมแก่ธรรมชาติของตน”²⁴ และจากคำสนทนาของไฟโรจน์และดิลก²⁵

ดิลก : ฉันจะไม่ตกอยู่ในความยุ่งยากอันนี้ ถ้าออร์ไม่ได้เข้ามายุ่ง หากปล่อยนายตันไปแล้วก็จะไม่มีใครเสียหายเลยฉันได้ทำสิ่งที่โง่ที่สุดในชีวิต

ไฟโรจน์: การกระทำสิ่งที่โง่มักแสดงถึงจิตใจที่สูงส่ง จงทำโง่แล้วคุณจะเป็นสุข แต่ให้ฉันรู้หน่อยว่า คุณตั้งใจทำเช่นใดต่อไป

²⁴สมบัติ จันทรวงศ์ และคณะ . ปรัชญาการเมือง . (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช , 2538) หน้า 100.

²⁵นิมิตรมงคล นวรัตน์ . รอยร้าวในมรดก . แปลโดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์ , 2524) หน้า 109.

สุพัตราได้มาหาไฟโรจน์ ตามที่นัดหมายไว้ ดิลกจึงหลบหน้าเข้าไปอยู่ในห้องนอนของไฟโรจน์ขณะเดียวกันอรก็ตามมาหาดิลกแต่ไม่พบจึงกลับไป ไฟโรจน์ใช้เล่ห์เหลี่ยมหลอกเอาจดหมายมาให้ดิลกทำลาย แต่สุพัตราก็มีเล่ห์เหลี่ยมโดยนำจดหมายปลอมให้ไปตัวจริงยังอยู่ ในที่สุดดิลกก็ต้องตัดสินใจเขียนจดหมายถึงอธิบดีกรมตำรวจให้สุพัตราไปเพื่อรักษาสถานภาพหรือตำแหน่งของตัวเองไว้

เรื่องนี้ระหว่างที่ไฟโรจน์สนทนากับสุพัตราโดยไฟโรจน์พยายามจะเกลี้ยกล่อมให้สุพัตราไม่เปิดเผยเรื่องดิลกเพื่อมนุษยธรรม แต่สุพัตราได้บอกว่าจะยึดมั่นในมนุษยธรรมเท่าที่ธรรมชาตินุษย์จะทำได้ กล่าวคือในสภาวะธรรมชาติถ้าคนเราไม่เบียดเบียนทำร้ายร่างกายก็จะไม่มีใครทำลายเราแต่ถ้าถูกเบียดเบียนหรือทำลายดังเช่นสุพัตราที่สามีนุกจับโดยไม่ได้รับความเป็นธรรม จึงจำเป็นต้องแก้แค้นเพราะถูกอำนาจไม่เป็นธรรม ดังเช่นคำสนทนาระหว่างไฟโรจน์กับสุพัตรา²⁶

ไฟโรจน์: ข้อสรุปฉันอาจผิดพลาดได้ เพราะฉันคิดว่ามันไม่น่าจะเป็นไปได้ที่คุณเปลี่ยนใจที่จะแฉเรื่องดิลกเพื่อมนุษยธรรมนะๆ

สุพัตรา : (เธออาบ) ดิฉันนิยมในมนุษยธรรม เพียงเท่าที่ธรรมชาตินุษย์จะกระทำได้ เรามีอารมณ์อ่อนไหวกันทั้งนั้น ควรแก้แค้นเป็นกฎเกณฑ์ (เธอตัวสั่นด้วยอารมณ์) ถ้าสามีนุกถึงเป่าหรือจ่าคุกดิฉันจะไม่หยุดจนถึงล้างเลข ดิลกจะต้องเสียตำแหน่ง เกียรติยศและฐานะอันมั่นคง และเมื่อเขาไม่มีอะไรเหลือนอกจากตัวเปล่า ภรรยาที่จะทิ้งเขาไป เป่ล่าดิฉันไม่ต้องการให้เขาตามตามสามีนุกหรือ เพราะความทุกข์ทรมานที่แท้จริงคือต้องฝืนทนอยู่ต่อไป ดิฉันว่าดิฉันพอที่จะทำให้เขาทรมานได้

ในที่สุดดิลกก็ได้เขียนจดหมายให้แก่สุพัตราเพื่อให้อธิบดีกรมตำรวจปล่อยตัวนายตัน ล้วฮวด และสุพัตราได้คืนจดหมายที่ดิลกเขียนสารภาพเรื่องการ โกงเงินให้แก่ดิลก

²⁶ เรื่องเดียวกัน , หน้า 122.

ฉากที่ 4 ดิลกกับอรตกลงแยกทางกัน และไฟโรจน์ได้มาที่บ้านดิลกในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้นเพื่อมาแจ้งข่าวว่านายตันลิวฮวด ได้ฆ่าตัวตายแล้ว และจดหมายที่ดิลกเขียนให้สุพัตรายังไม่ถึงมือ อธิปไตยกรมตำรวจ เพราะว่าสุพัตราไปรอพบอธิปไตยกรมตำรวจแต่ไม่ได้พบจึงไปเยี่ยมนายตันลิวฮวดตอนดึกของวันที่ได้จดหมายแต่ทราบว่านายตันลิวฮวดได้ฆ่าตัวตายไปแล้ว และระหว่างนี้เลขานุการของดิลกได้มาพบเพื่อแจ้งข่าวดังกล่าวดิลกจึงของตัวไปพบ และอรซึ่งตกลงใจที่จะแยกทางเดินกับดิลกก็ลงมาพบไฟโรจน์โดยตัวอรได้สวมแหวนมรกต และไฟโรจน์ได้ให้ข้อคิดกับอรว่า มรกตทุกเม็ดมีตำหนิแต่ อรก็ยังรักและชอบมันก็เปรียบได้กับชีวิตของคนทุกคนย่อมเกิดมามีความบกพร่องหรือความเลวเช่นดิลก ดังคำสนทนาของอรกับไฟโรจน์²⁷

ไฟโรจน์ : อร ฉันมีอารมณ์ที่กล่าวสุนทรพจน์สักหน่อยเพื่อความบ้าของฉัน ช่วยทำทานเป็นผู้ฟังหน่อยนะฉันอยากจะพูดเกี่ยวกับการกระทำของดิลกสักหน่อย

อร : แต่มันไม่มีประโยชน์อะไรตอนนี้ ดิฉันเชื่อสิ่งที่เธอพูดมาทั้งหมด

ไฟโรจน์ : อย่าเชื่อเพราะเธอจำต้องเชื่อหรือเพราะเธอพ่ายแพ้ ความเชื่อที่แท้จริงมาจากข้างใน และต้องการความเข้าใจอย่างถ่องแท้

อร : ใช่ ฉันเข้าใจถ่องแท้

ไฟโรจน์ : เธอเข้าใจอะไร?

อร : โอ้ ทุกอย่างตั้งแต่ต้นจนจบ รวมทั้งความเขลาของดิฉันที่เชื่อว่าดิลกไม่มีค่างฟรีเลย

ไฟโรจน์ : ฉะนั้นก็อย่างไรหวังอะไรมาจากเขา หรืออย่าคิดว่าเขาเลวอย่างหมดความหวัง ทั้งๆ ที่เราไม่ได้ทำชั่วไปมากกว่าคนธรรมดารวมทั้งตัวฉันด้วย ฉันทสารภาพว่าไม่เลวมากไปกว่าเขาเลย มีอีกคำถามหนึ่ง อร เธอคิดว่าแหวนมรกตของเธอเป็นอย่างไร ? เธอจะไม่เก็บมันไว้ เพราะมันมีรอยร้าวใช่ไหม ? (เขายื่นขึ้น หยิบหมวก) ช่วยบอกดิลกว่าฉันจะมากินเหล้าอุ่นเย็นนี้ (เขาเดินช้าๆ ออกจากห้องไป ปล่อยให้อร ครุ่นคิด)

ดิลก : (ดิลกกลับมาพร้อมด้วยขวดเหล้าอุ่นในมือหนึ่งมือหนึ่งถือแก้วสองใบมองดูรอบๆ) ไฟโรจน์ไปไหนล่ะ ? เขาไปแล้วหรือ? (เขาวางขวดและแก้วลงบนโต๊ะ) หมวกเขาก็หายไปด้วย อ้า ! ฉันเห็นอุบายเขาแล้ว (เขาหัวเราะ) ฉันช่างโง่จริงๆ !

²⁷ เรื่องเดียวกัน , หน้า 181-183.

จากข้อคิดของไพโรจน์นี้ทำให้รศคิดได้และตกลงใจไม่แยกทางกับคิลกซึ่งตอนนี ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้บอกว่ามนุษย์ทุกคนจะต้องมีจุดบกพร่องหรือความเลวทุกคนดั่งเช่น มรกต แต่ทุกคนก็ยังมีค่าสำหรับผู้คนที่รัก ซึ่งอาจจะสะท้อนให้เห็นถึงตนเองซึ่งอาจจะถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏเป็นที่ไม่ปรารถนาของสังคมซึ่งขณะนั้นได้ให้ความยำเกรงกับรัฐบาลจอมพล ป. แต่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ก็ยังเป็นที่รักของมารดา ภรรยาและลูก และของเพื่อน หรืออาจจะมองอีกนัยหนึ่งว่า ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ต้องการให้ทราบว่าการเมืองผู้มีหน้าฉากดี เสียสละ ทำงานเพื่อประเทศชาติซึ่งส่วนมากเป็นการสร้างภาพแต่เบื้องหลังอาจจะมีประวัติที่ต่างปร้อย เช่น คิลกในอดีตมีประวัติการค้ำฝืน โกงเงินราชการ แต่ตอนหลังมาเป็นรัฐมนตรีได้

โดยสรุปธรรมชาติมนุษย์ตามความคิดของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นั้น เห็นแก่ตัวมนุษย์มี เล่ห์เหลี่ยม ทำทุกวิถีทางเพื่อปกป้องตนเองเพื่อความอยู่รอดแม้จะผิดศีลธรรม

นอกจากนี้มนุษย์ยังมองผู้อื่นในแง่ร้ายมากกว่าดี และมนุษย์ในปัจจุบันยังนับถือหรือให้ความสำคัญกับอำนาจในเรื่องของความผิวนั้น หากเป็นความผิวดียวกันแต่ต่างที่กาล และชนชั้นนั้นจะมีความรู้สึกแตกต่างกันทันทีตามที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล กล่าวไว้ว่าการขโมยของถ้าคนๆ นั้น เป็นคนธรรมดาไม่มีอนาคตถ้าถูกเปิดเผยว่าขโมยของก็จะไม่เกิดอะไรมากนัก แต่ถ้าเป็นคนระดับรัฐมนตรีก็จะ เป็นเรื่องที่ใหญ่ๆ เพราะเป็นผู้บริหารชาติบ้านเมือง ทั้งๆที่เป็นความผิวดียวกัน และนอกจากนี้ ความยุติธรรมที่แท้จริงก็ไม่มี สำหรับกระทำต่อกันของมนุษย์ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้ให้แง่คิดไว้ว่าการที่ เราระทำสิ่งที่เราคิดว่าโง่ที่สุดคือเราเสียประโยชน์ผู้อื่นได้ประโยชน์ ผู้คนจะมองว่าเราจิตใจสูง แต่การ ที่เราทำสิ่งที่เราคิดว่าเราฉลาดที่สุดได้ประโยชน์ ผู้อื่นจะมองว่าเราเห็นแก่ตัวจิตใจต่ำ แสดงให้เห็นว่า การที่มนุษย์ยกย่องหรือชื่นชมผู้อื่นเพราะผู้นั้นได้ให้ผลประโยชน์แก่เราไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินหรือ อำนาจ แล้วเราในฐานะมนุษย์คนหนึ่งจะอย่างไร ถ้าหากอยากจะได้ชื่อเสียงได้รับการยอมรับก็ต้อง ทำในสิ่งที่เสียประโยชน์ต่อตัวเรา แต่ถ้าไม่ทำก็จะได้รับการบอกว่าเป็นผู้จิตใจต่ำ โดยสรุปจิตใจสูงหรือ ต่ำของธรรมชาติมนุษย์ก็คือการนำเอาผลประโยชน์มาวัด

สำหรับความคิดเรื่องการแบ่งชนชั้นของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้ กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง ความฝันของนักอุดมคติดังนี้²⁸

²⁸นิมิตรมงคล นวรัตน์. “ความฝันของนักอุดมคติ” ในชีวิตและผลงานของม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ อรรถสม สุทธิสาคร. บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคทีดีไทย, 2534) , หน้า 147-151.

“เราอาจแบ่งมนุษย์ออกตามอักษาคือเป็นพวกใหญ่ๆ สองจำพวก คือ อินโทรเวอร์ท กับ เอ็กซ์โทรเวอร์ท อินโทรเวอร์ทเป็นพวกขริมโดยชอบประลึกเหตุการณ์ย้อนหลังมีความสุขเมื่ออยู่ตามลำพังเป็นนักสังเกตการณ์แต่ไม่ใช่นักแสดง กล้ามเนื้อของเขาสับสนเพราะไม่ชอบใช้กล้ามเนื้อเส้นประสาทบังคับกล้ามเนื้อของเขาทำงานอย่างเชื่องช้าการเคลื่อนไหวไม่ว่องไว ไม่มีฝีมือในการกีฬาและจิตใจไม่เป็นนักกีฬามักหงุดหงิดเสียใจมากเมื่อแพ้และดีใจมากเมื่อชนะประสาทสำหรับความรู้สึกของเขาอ่อนไหวจึงทำให้เขาพิถีพิถันในการเลือกรูป รส กลิ่น เสียง พวกช่างประณีตศิลป์เช่นช่างเขียน ช่างปั้น นักประพันธ์ และนักปรัชญา นักวิทยาศาสตร์มักเป็นพวกอินโทรเวอร์ท สำหรับความคิดนี้ของม.ร.ว. นิมิตรมงคลได้มีนักจิตวิทยาเช่น คาร์ล จุง และฮานส์ เจ ไอเซงค์ กล่าวไว้ว่าเป็นมิติหนึ่งของบุคลิกภาพ ได้กล่าวไว้ว่าการชอบอยู่ตามลำพัง (introversion) หรือการชอบอยู่ห้อมล้อมกับคนหลายๆ (extraversion) เป็นตัวอย่างบุคลิกภาพที่เกิดจากการเรียนรู้²⁹ ในส่วนนี้เป็นบริบททางความคิดทางการเมืองของม.ร.ว. นิมิตรมงคลในระดับcorrelative contextเกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ดีความการที่ม.ร.ว.นิมิตรมงคลแบ่งคนโดยใช้พื้นฐานทางจิตวิทยาอาจจะเกิดจากการได้อ่านงานของนักจิตวิทยาเช่นคาร์ล จุง และฮานส์ เจ ไอเซงค์

เอ็กซ์โทรเวอร์ท เป็นพวกเปิดเผยตัวเองชอบอยู่ในที่เด่นอยากได้รับความนิยชมชอบทำมากกว่าชอบคิดรวดเร็วเสมอชอบสวมคัมภีร์กายแข็งแรงโดยมากกล้าสนและปราดเปรียวเพราะประสาทบังคับกล้ามเนื้อของเขาทำงานว่องไวซึ่งทำให้เขาเป็นนักกีฬาเขาเป็นคนที่คลุกคลีกับชีวิตจึงเข้าใจความเป็นไปของชีวิตว่าข้อมมีที่ได้และที่เสียแต่เขาไม่ยอมเสียทีใครง่ายๆ ใครจะมาเอาชนะเขาในเรื่องที่เขาถนัดไม่ได้ คนพวกนี้เป็นเจ้าของโลกการงานส่วนมากดำเนินไปด้วยพวกเขาซึ่งรับภาระงานทุกแผนกในรัฐนับตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงสูงสุด สำหรับมนุษย์ทุกคนนั้นไม่มีใครเป็นอินโทรเวอร์ทหรือเอ็กซ์โทรเวอร์ทร้อยเปอร์เซ็นต์ การที่จะรู้ว่าใครเป็นประเภทไหนนั้นเป็นหน้าที่ของนักจิตวิทยาและมีเครื่องมือในการวัดว่าใครเป็นอินโทรเวอร์ทที่เปอร์เซ็นต์และเป็นเอ็กซ์โทรเวอร์ทที่เปอร์เซ็นต์พอทราบแล้วเป็นหน้าที่ของพวกบีเอ็พวีเออร์ริสต์จะได้รับมอบหมายจากรัฐให้ฝึกอบรมทารกของชาติซึ่งพวกนี้สามารถสร้างนิสัยให้ทารกได้ทำให้ทารกกลัวสิ่งใดรักสิ่งใดโดยขนาดมากหรือน้อยได้ทั้งสิ้นการอบรมทารกของพวกนั้นต้องคำนึงถึงสองประการคือความสามารถประจำตัวของทารก(ซึ่งนักจิตวิทยาจะสร้างเครื่องมือมาวัด)กับความต้องการของรัฐในทางเศรษฐกิจ เช่นถ้าหากประเทศไทยต้องการข้าวมากราทารกไทยก็จะต้องถูกอบรมสร้างนิสัยให้เป็นชาวนาซึ่งวิธีการดังกล่าวรัฐจึงสามารถจัดการงานให้เหมาะสมกับคนทุกคนได้

²⁹ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ . การเมืองไทย :การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา . (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ออเรียนเตลสกอรา , 2539) , หน้า 25.

การแบ่งมนุษย์นั้นม.ร.ว.นิมิตรมงคลได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องความฝันของนักอุดมคติโดยสรุปว่ามนุษย์ไม่เท่ากันคือต่างทั้งกายและใจซึ่งเป็น 2 ทางของชีวิตและทำไมเราจึงไม่แบ่งมนุษย์ตามความสูงต่ำทางกายหรือทางใจแทนการแบ่งชนชั้นทางอื่นๆ เช่นการแบ่งชั้นทางเศรษฐกิจเป็นการเอาคนรวมมาเป็นนาของของคนจน อันเป็นเหตุให้เกิดลัทธิคอมมิวนิสต์

การแบ่งชั้นวรรณะนั้นม.ร.ว.นิมิตรมงคลว่าจะมีอยู่หรือไม่ก็ไม่สำคัญแต่ที่กล่าวไว้คือหน้าที่การงานควรแบ่งกันทำตามความสามารถของกายและมันสมอง การปฏิบัติทางสังคมต้องประกอบด้วยการปฏิบัติทางเศรษฐกิจโดยคำนึงถึงพวกอินโทรเวอร์ทและเอ็กซ์โทรเวอร์ทใครถนัดใช้กล้ามเนื้อออกกำลังกายส่วนคนที่ควรใช้สมองก็ต้องมอบงานใช้ความคิดรัฐมนตรีควรเป็นพวกอินโทรเวอร์ทข้าราชการควรเป็นพวกเอ็กซ์โทรเวอร์ท หน้าที่การงานอื่นๆ ต้องมอบให้กับคนที่เหมาะสมทุกรายไปโดยอาศัยคำแนะนำของนักจิตวิทยา

โดยสรุปพวกอินโทรเวอร์ท ทำงานเพื่ออุดมคติเมื่อเห็นผลของงานที่ตนทำก็พอใจจึงพยายามทำงานให้ได้ผลดีที่สุด ส่วนพวกเอ็กซ์โทรเวอร์ททำงานเพื่อคำสรรเสริญจึงพยายามแสดงฝีมืออย่างเต็มที่รวมความว่าคนทั้ง 2 ประเภทชอบทำงานและแสวงหางานที่ตนเองถนัดที่สุดแต่ไหนแต่ไรมา รัฐไม่เคยช่วยเหลือเขาในเรื่องนี้รัฐ ปล่อยให้คำสั่งงานได้ไปตามบุญตามกรรม³⁰

ความคิดของม.ร.ว.นิมิตรมงคลในเรื่องชนชั้นนั้นคิดว่าไม่สำคัญแต่แบ่งคนตามกายและใจโดยให้นักจิตวิทยาเป็นผู้แบ่งและหลังจากแบ่งแล้วจะต้องให้พวกบีเอ็พวีเออร์ริสต์เป็นผู้อบรมบ่มนิสัยให้เป็นไปโดยจุดประสงค์ 2 ประการคือตามความสามารถประจำตัวของทารกและตามความต้องการของรัฐในเชิงเศรษฐกิจซึ่งหากแบ่งตามนี้แล้วม.ร.ว.นิมิตรมงคลมองว่าก็จะไม่เกิดปัญหาการว่างงาน ปัญหาการเกิดอาชญากรรม จะทำให้สังคมมีความสุขเพราะทุกคนจะมีงานทำตามที่ตนเองต้องการ โดยรัฐเป็นผู้จัดการเรื่องดังกล่าวให้และการมอบงานให้เหมาะสมนั้นก็ทำให้มีประสิทธิภาพในการทำงานเช่น พวกอินโทรเวอร์ทนั้นเหมาะแก่การเป็นนักวิทยาศาสตร์ นักประพันธ์ และนักการเมือง เพราะพวกนี้ทำงานเพื่ออุดมการณ์เห็นผลงานของตนก็ชื่นใจพยายามทำให้ดีที่สุดจึงเหมาะกับคนทำงานที่เสียสละทุ่มเทไม่หวังผลทั้งลาภ ยศ สรรเสริญ การวางตัวเป็นกลาง ปัญหาการคอร์รัปชัน การเล่นพรรคพ้องการทุจริตจะไม่เกิดขึ้นในการเมืองไทยและสำหรับพวกเอ็กซ์โทรเวอร์ทเช่นพวกข้าราชการ กรรมกร ทำงานเพื่อคำสรรเสริญจึงแสดงฝีมืออย่างเต็มที่พวกนี้ต้องการ ลาภ ยศ สรรเสริญ จึงเป็นผู้ปฏิบัติ

³⁰เรื่องเดียวกัน , หน้า 151.

สำหรับการแบ่งมนุษย์ตามพื้นฐานของนักจิตวิทยาของม.ร.ว.นิมิตรมงคลนั้นเพลโตได้กล่าวไว้เช่นกัน เพลโตได้แบ่งโดยใช้พื้นฐานทางจิตวิทยาดังนี้³¹

ทฤษฎีความยุติธรรมของเพลโตตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีทางจิตวิทยา(political psychology)ที่ว่าจิตมนุษย์มี 3 องค์ประกอบคือเหตุผล(reason) พลังจิต(spirit) และความอยาก(appetite) จากModelอย่างง่าย ๆ นี้เพลโตได้ตั้งข้อสรุปไปถึงรัฐว่ารัฐก็มี 3 องค์ประกอบเหมือนกันโดยราชาปราชญ์(philosopher king)เทียบได้กับเหตุผลในรัฐ ทหารซึ่งเทียบได้กับพลังจิต(spirit)ในรัฐ และประชาชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรเทียบเท่าได้กับความอยาก(appetite)ในรัฐ รัฐที่ดีมีความยุติธรรมก็คือรัฐที่มีองค์ประกอบภายในเรียงตามลำดับตามธรรมชาติคือเหตุผลอยู่เหนือพลังจิต และพลังจิตอยู่เหนือความอยาก Natural Law ก็คือแนวทางที่ประชาชนจะดำรงชีพอยู่โดยมีจิตใจที่สมบรูณ์คือมีเหตุผลเหนือพลังจิตและพลังจิตควบคุมความอยากให้อยู่ในกรอบโดยเพลโตได้บอกไว้ในคนๆ หนึ่งจะมี 3 องค์ประกอบถ้าจิตผู้ใดมีเหตุผลมากผู้นั้นเหมาะจะเป็นผู้ปกครองหรือราชาปราชญ์แต่ถ้าจิตผู้ใดมีพลังจิตหรือความกล้าหาญมากก็เหมาะที่จะเป็นทหารปกป้องรัฐ ถ้าจิตผู้ใดมีพลังจิตความอยากมากก็เหมาะที่จะเป็นประชาชน

เรื่องธรรมชาติของมนุษย์ตามความคิดของม.ร.ว.นิมิตรมงคลนั้นได้มีบริบทระดับต่างๆ มีอิทธิพลกับความคิดของม.ร.ว.นิมิตรมงคล เช่นบริบทส่วนย่อยที่สุด(micro context)เป็นบริบทส่วนตัวของม.ร.ว.นิมิตรมงคลประสบการณ์ทางการเมืองลักษณะนิสัย นอกจากนี้ยังมีการอ้างถึงนักวิชาการทางตะวันตกที่มีชื่อเสียงหลายคนเช่น มาร์ก, รัสโซ, เฮช จี เวลล์ ฯลฯ ซึ่งเป็นบริบทที่เกี่ยวข้องกันก่อให้เกิดความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคล ดังcorrelative contextสำหรับสภาพทางสังคมการเมือง เศรษฐกิจนั้นนับได้ว่ามีความสำคัญกับความคิดทางการเมืองของม.ร.ว.นิมิตรมงคลด้วยในระดับบริบท macro context เพราะในรอยรั่วในมรดกนั้นม.ร.ว. นิมิตรมงคล ใช้บริบททางการเมืองและเศรษฐกิจขณะนั้นมาเขียนและก็นำพฤติกรรมของนักการเมืองขณะนั้นมาเขียนด้วยโดยสะท้อนให้เห็นธาตุแท้หรือธรรมชาติของมนุษย์ในบริบทของสังคมการเมืองของไทยในสมัยนั้นว่าผู้มีอำนาจคือผู้ที่ทำอะไรก็ได้และถูกต้องหมดและมีการกำจัดศัตรูทางการเมืองของตนเองโดยการสร้างภาพโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ เพื่อสร้างความชอบธรรม

³¹ถาวร สุขากันยา . ปรัชญาการเมือง . (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2534) , หน้า 6.

ในระดับความสัมพันธ์ระดับมนุษย์นั้นม.ร.ว.นิมิตรมงคล ได้แสดงให้เห็นว่าคนทุกคนมีความเห็นแก่ตัวยอมทำทุกอย่างซึ่งแม้จะผิดศีลธรรม แต่เพื่อความอยู่รอดของตน โดยหาเหตุผลมาแอบอ้างในการกระทำผิดศีลธรรม เพื่อล้างความชอบธรรมให้กับตนเอง นอกจากนี้ชีวิตของมนุษย์ก็จะต้องเลือกอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการเลือกที่ดีนั้นไม่ก่อเป็นปัญหาและการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เลวร้าย 2 ทางเลือกเป็นเรื่องที่มนุษย์ต้องพยายามตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ตนเองเสียประโยชน์น้อยที่สุด

ความคิดเรื่องเสรีภาพตามธรรมชาติของม.ร.ว. นิมิตรมงคล

ม.ร.ว. นิมิตรมงคลมีแนวความคิดเรื่องเสรีภาพดังที่กล่าวไว้ในหนังสือ ชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้งว่า³²

“กฎหมายควรจะมอบเสรีภาพให้แก่เราตามสิทธิที่เราได้รับ โดยกำเนิดและจากธรรมชาติและกฎหมายควรจะคุ้มครองไม่ให้ผู้ใดทำลายเสรีภาพของเราได้ การทำร้ายร่างกายกันและสังหารชีวิตกันเป็นวิสัยของสัตว์และฉะนั้นจึงเป็นธรรมชาติ แต่การจับเข้าห้องขังเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏในธรรมชาติเลย ถ้าการติดคุกคิดตารางเป็นความทรมานยิ่งกว่าการฆ่าและการเข็มนแล้ว ข้าพเจ้าควรถูกฆ่าหรือถูกเข็มนแต่ไม่มีกรณีใดๆ เลยที่ข้าพเจ้าหรือมนุษย์อื่นควรเข้ามานอนในห้องขัง

แต่ข้อจำกัดอยู่ว่ามนุษย์โดยมากได้ยอมอ่อนน้อมถวายเสรีภาพของตนต่อมนุษย์ด้วยกันอย่างบัดชบ การจับนกหรือแมวมาขังกรงไว้มันจะดิ้นรนหาทางออกและแสวงหาโอกาสหลบหนีทั้งต่อหน้าและลับหลัง จับมนุษย์อย่างข้าพเจ้ามาขังไว้และโดยความผิดของผู้จับยิ่งกว่าเป็นความผิดของผู้ถูกจับ แต่มนุษย์อย่างข้าพเจ้าก็บัดชบพอที่จะไม่พยายามหลบหนีทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ถ้าข้าพเจ้ามีความเคารพบูชาเสรีภาพเสมอด้วยแมว ข้าพเจ้าจะวิ่งหนีออกจากห้องขังในทันทีที่ประตูเปิด ข้าพเจ้าอาจนึกล่วงหน้าได้ว่าตำรวจจะต้องไล่ตามยิงเช่นเดียวกับแมวมันคงนึกถึงมนุษย์ที่จับมันขังคงไล่ตามตี ตามฆ่า แมวยอมตายดีกว่าเสียเสรีภาพ ข้าพเจ้ามีจิตใจต่ำช้ากว่าแมว

ยิ่งกว่านั้นข้าพเจ้ายังถูกห้ามไม่ให้พูดกับผู้อื่นที่ต่อนั่งเป็นไปตลอดเวลา 3 เดือน ไม่มีใครจําพวกไหนจะยอมถูกตัดเสรีภาพในการใช้เสียงบังคับให้สุนัขกระทำหรือจงกระทำได้ทุกอย่างไม่นอกจากบังคับในการใช้เสียงยังตีมันก็ยังร้อง มนุษย์อย่างข้าพเจ้าควรอายุสุนัข”

³² เรื่องเดียวกัน , หน้า 214.

เสรีภาพตามความคิดของม.ร.ว.นิมิตรมงคลยังเป็นเสรีภาพที่เกิดจากธรรมชาติให้มนุษย์มาโดยยึดหลักเสรีภาพตามธรรมชาติเช่นเดียวกับ จอห์น ล็อก³³

“สภาวะธรรมชาติมีกฎแห่งธรรมชาติควบคุมอยู่ซึ่งผูกมัดทุกคนและเหตุผลอันเป็นกฎนั้นสอนมนุษย์ทั้งปวงซึ่งย่อมต้องไฝ่หาว่าโดยที่เสมอกันและเป็นอิสระกันทั้งหมด จึงไม่มีผู้ใดควรทำอันตรายผู้อื่นในด้านชีวิต สุขภาพ อิศรภาพและทรัพย์สินสมบัติ”

ซึ่งพอจะสรุปกฎแห่งธรรมชาติของ จอห์น ล็อก ได้ว่าจะไม่ทำต่อบุคคลอื่นในสิ่งที่เราไม่ทำต่อตัวเอง นอกจากนี้ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล ได้กล่าวสนับสนุนความคิดของรูสโซที่ว่าปฏิเสธความมีจริงของเสรีภาพทางใจ โดยยกตัวอย่างเชลยศึกไทยที่พม่าจับตัวไปร้อยเอ็นข้อเท้าด้วยหวายแล้วด้อนไปพม่า ซึ่งม.ร.ว.นิมิตรมงคลได้เห็นว่าพวกเขาเหล่านั้นไม่มีเสรีภาพทางใจและทางกายเลย ดังที่รูสโซ³⁴ กล่าวปฏิเสธความมีจริงของเสรีภาพทางใจว่า “เราอาจมีชีวิตได้อย่างสงบพอในคุก แต่ความสงบเช่นนั้น ในตัวเองยากที่จะทำให้เรามีความสุขได้”

ม.ร.ว.นิมิตรมงคลกล่าวว่าเสรีภาพที่มีอยู่จริงในโลกปัจจุบันคือเสรีภาพที่เกาะเกี่ยวสัมพันธ์กับร่างกาย เช่นเสรีภาพอิริยาบถในการแสดงความคิดเห็นและอื่นๆ ที่กล่าวไว้ในกฎหมาย นอกจากนี้ม.ร.ว.นิมิตรมงคลได้ยกตัวอย่างตัวเองกับสัตว์ว่า สัตว์ยังมีเสรีภาพตามธรรมชาติกล่าวคือเมวมเมื่อโดนจับขังกรงก็คิดหนีและสุนัขถูกตีก็ร้องแต่ตัวของม.ร.ว.นิมิตรมงคล เป็นคนกลับถูกขังแล้วไม่คิดหนี และยังถูกห้ามพูดกับคนถึง 3 เดือน ซึ่งแตกต่างกับสัตว์ถ้ามนุษย์ผู้ใดถูกกักขังแล้วไม่คิดหนี ถูกห้ามพูดแล้วปฏิบัติตามก็ถือว่าเร็วกว่าสัตว์ และยังได้บอกวามมนุษย์นั้นแหละเป็นผู้ย้ายเสรีภาพของมนุษย์เองโดยบอกว่าคนส่วนมากยอมมอบเสรีภาพของตนต่อมนุษย์ด้วยกันซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ซึ่งเกิดอยู่ในสังคมการเมืองเมื่อมีอำนาจรัฐซึ่งโดยมากอ้างว่ามาจากความชอบธรรมมาบังคับก็จะทำให้มนุษย์จำนวนมากต้องยอมเสียเสรีภาพของตนเองเพื่อรักษาตัวรอดคงเช่นกรณีของนักโทษการเมืองหรือนักโทษทั่วไปซึ่งถูกจับและถูกพิพากษาว่าเป็นกบฏ หรือทำผิดกฎหมาย ถูกจับขังคุกทำให้เสียเสรีภาพที่ไม่เคยคิดหนีหรือขัดคำสั่งผู้ที่มีอำนาจเพราะเกรงว่าตนเองจะได้รับอันตรายถึงแก่ชีวิตซึ่งแตกต่างกับสัตว์จะไม่เคยคิดถึงชีวิตของตนเองถ้าหากถูกทำให้สูญเสียอิสรภาพ และการที่มนุษย์คุมขังมนุษย์ด้วยกันเองนี้ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล เห็นว่าเป็นการกระทำที่ทำให้มนุษย์ไม่มีเสรีภาพเพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีปรากฏในธรรมชาติ การฆ่ากันหรือทำร้ายกันยังมีเกิดขึ้นตามธรรมชาติ

³³ เอ็ม. เจ ฮาร์มอนด์ . ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน . แปลโดย เสน่ห์ จามริก. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2519) , หน้า 308.

³⁴ เรื่องเดียวกัน , หน้า 378.

แนวความคิดของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เรื่องเสรีภาพนี้ได้รับอิทธิพลโดยมากเป็นทั้งบริบทในเรื่องส่วนตัวที่ประสบมาทางการเมืองเป็นบริบทระดับmicro contextและในบริบทในเรื่องของอิทธิพลแนวความคิดของนักปรัชญาการเมืองที่ม.ร.ว. นิมิตรมงคลชื่นชอบและศึกษา ได้แก่ รัสโซ และมีการอ้างอิงในงานเขียนด้วยเป็นบริบทระดับ correlative context

ความคิดทางการศึกษาของม.ร.ว. นิมิตรมงคล

แนวความคิดพื้นฐานเรื่องการศึกษาของม.ร.ว. นิมิตรมงคลแบ่งระยะเวลาของการศึกษาในหนังสือความฝันของนักอุดมคติดังนี้³⁵

“เขาแบ่งระยะเวลาแห่งการศึกษาออกเป็น 3 ระยะ ตามวัยคือ วัยอนุบาล 5 ปี วัยสามัญ 8 ปี วัยอาชีวศึกษา 4 ปี รวม 17 ปี

ให้เรื่องการจัดการศึกษาโดยอ้างผลแห่งการทดลองของ ด.ร. วัดสันว่าสำหรับสัญชาตญาณที่มีอยู่ในสัตว์ชั้นต่ำ ซึ่งทำให้มันรู้ว่าปฏิบัติตนตามเหตุการณ์ต่างๆ โดยไม่ต้องมีใครสอนเช่นแมวรู้จักจับหนู นกรู้จักทำรัง เหล่านี้มนุษย์เกือบไม่ได้รับมาจากธรรมชาติเลย จิตของทารกเมื่อแรกเกิดเป็นดั่งผืนผ้าขาวแต่เนื่องด้วยพันธุกรรมผ้าขาวของทารกแต่ละคน จึงแตกต่างกันด้วยขนาดและเนื้อผ้า พวกปีเอ็พวิเอริสต์จะจัดการสร้างนิสัยชอบทำนาหรือทำสวนหรือชอบขับจี๋เครื่องยนต์หรือชอบเดินเครื่องจักรหรือชอบยกของหนักให้แก่ทารกที่มีประสาทกล้ามเนื้ออ่อนไวแต่จะสร้างนิสัยช่างเขียน ช่างฝัน ช่างก่อสร้าง นักประพันธ์ นักวิทยาศาสตร์ ให้แก่ทารกที่มีเส้นประสาทความรู้คิดไวและต่อจากนั้นโลกวัยสามัญศึกษาใครจะเป็นอะไรก็เรียนหนักไปในวิชาที่จะต้องนำไปใช้ในวิชาที่จะต้องในในกิจการนั้นแล้วจึงเรียนต่อในโรงเรียนสูงขึ้นซึ่งสอนในทางปฏิบัติมากกว่าทางตำราทุกๆ คนแต่ผู้ที่มีความต้องการก็ต้องผ่านการศึกษามาแล้วเป็นเวลา 17 ปี กรรมกรจึงเป็นผู้ที่มีการศึกษาดี กรรมกรไทยนอกจากเรียนรู้ภาษาไทยหรือภาษาต่างประเทศอีกหลายภาษาเขาจะต้องรับรู้อีกเช่นภาษาเบสิกอีกทั้งคิดโดยโปรเฟสเซอร์ ซี. เค ออกเค็น กรรมกรที่พร้อมด้วยการศึกษาเช่นนี้แหละ จึงควรได้รับความนับถือในปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย”

³⁵นิมิตรมงคล นวรัตน์ . “ความฝันของนักอุดมคติ” ใน ชีวิตและผลงานของม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ . อรรถ สุธาธิสาคร . บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย . 2534) , หน้า 156-157.

การศึกษาพื้นฐานกล่าวโดยสรุปม.ร.ว.นิมิตรมงคลได้กล่าวว่าเราทุกๆ คนที่เกิดมาจิตเหมือนผ้าขาวและนิสัยใจคอก็รูปร่างหน้าตาที่แตกต่างกันก็จะเป็นเพราะพื้นฐานทางพันธุกรรมที่แบ่งแยกเด็กเพื่อให้อ่านศึกษานั้นจะต้องเป็นหน้าที่ของพวกบีเอ็พวิเออร์สจะต้องแบ่งโดยถ้าหากมีความแข็งแรงของกล้ามเนื้อจะต้องไปทำงานเช่นกรรมการทำนา ทำสวน ทำไร่ ขับรถยนต์ ถ้ามีเส้นประสาทท่อนไขจะต้องให้ทำงาน เช่น ช่างเขียน นักประพันธ์ นักวิทยาศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งการแบ่งนี้จะอยู่ในช่วงของทารกในวัยอนุบาล 5 ปีแรก หลังจากนั้นจึงให้เรียนศึกษาหาความรู้ทางทฤษฎีและตำรา ในช่วงการศึกษาสามัญ 8 ปี หลังจากศึกษาวิชาความรู้แล้วจึงไปเรียนในอาชีวศึกษา 4 ปี ซึ่งเป็นการฝึกภาคปฏิบัติ วิชาการศึกษาทั้งหมด 17 ปี นอกจากนี้แล้วจะต้องเป็นภาษาของโลกเหมือนกันจากตรงนี้จะเห็นได้ว่าแม้กระทั่งกรรมกรก็จะมีการศึกษา เพราะทุกคนต้องผ่านกระบวนการเรียนมาอย่างน้อย 17 ปี ก็จะทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยประสบความสำเร็จทุกคนมีความรู้พื้นฐานเบื้องต้นจากแนวความคิดเรื่องการศึกษาที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลคงจะมองดูบริบทในขณะนั้นหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตยนั้นประชาชนยังไม่พร้อม ยังไม่มีความรู้ จึงทำให้ระบบเผด็จการสามารถดำรงอยู่ได้ในคราวของประชาธิปไตยในช่วงนั้นเพราะว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่จะประสบความสำเร็จหัวใจสำคัญก็คือให้คนมีความรู้มีการศึกษาเพื่อให้เกิดจิตสำนึก

สำหรับเรื่องการศึกษาที่มีนักปรัชญาการเมืองกล่าวไว้หลายท่านแต่ในที่นี้จะพูดถึงความคิดเรื่องการศึกษาของ เพลโต⁶ ซึ่งกล่าวไว้ว่า

“โดยธรรมชาติมนุษย์มีความแตกต่างกัน จึงควรนำมาเรียนในชั้นเรียนเพื่อแก้ไขความแตกต่างขั้นพื้นฐาน เขาได้พัฒนาการศึกษาเพื่อแก้ไขความแตกต่างนี้ ซึ่งแผนการศึกษานี้บุคคลจะถูกเลือกเข้ามาศึกษา เพื่อการทำงานในชั้นหนึ่งของ 3 ชั้น

ในระหว่างอายุ 18 ปี ชีวิตของเด็กจะต้องฝึกยิมนาสติก ดนตรี วรรณคดี เรียนอ่านเขียน แสดงละคร ร้องเพลง และมีส่วนร่วมในการกีฬา

เมื่อครบอายุ 18 ปีแล้ว เด็กผู้ชายที่แสดงความสามารถจะนำไปฝึกหัดต่อ ส่วนบุคคลที่เหลือจะต้องไปเป็นพ่อค้า และทำงานอื่น ๆ เด็กที่เข้าฝึกในระบบการศึกษาจะต้องให้ฝึก 2 ปี

เมื่ออายุ 20 ปี ถ้าหากพบว่าใครไม่มีความสามารถในการศึกษาต่อไป ก็จะทำให้ไปเป็นทหารเพื่อป้องกันประเทศส่วนนักศึกษาที่เหลือจะต้องเรียนอย่างหนักเกี่ยวกับปรัชญา คณิตศาสตร์

⁶บุญทัน ดอกไธสง . พื้นฐานแนวความคิดและปรัชญาการเมือง . (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ , 2523) , หน้า 165.

ดนตรี วิทยาศาสตร์ และวิชาอื่น ๆ นักศึกษาชั้นนี้ก็จะกลายเป็นผู้นำของสังคม

ในระบบนี้ เพลโต ได้ใช้การศึกษาเพื่อยกฐานะคนในทุกตำแหน่งของสังคม เพราะการเสาะแสวงหาบุคคลผู้มีความสามารถ สามารถหาได้จากระบบการศึกษา ดังนั้น เพลโตจึงกล่าวว่าการศึกษาคือหน้าที่ของรัฐจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องเพราะรัฐมีหน้าที่ฝึกคนเพื่อรับใช้รัฐมีความเชื่อมั่นว่าถ้าหากรัฐนำระบบนี้ไปใช้ก็จะทำให้เกิดสังคมอุดมคติซึ่งทุกคนก็จะทำงานตามความเหมาะสมที่ได้เล่าเรียนมา เขาจะพบซึ่งความสุข”

จะเห็นได้ว่าจากความคิดทางการศึกษานั้นทั้ง ม.ร.ว. นิมิตรมงคล และเพลโต ได้กล่าวไว้ใกล้เคียงกัน ในบางส่วนก็คือรัฐต้องมีหน้าที่จัดการศึกษา การศึกษาขั้นต้นของพลเมืองจะต้องเหมือนเพลโต กำหนดไว้ 18 ปี ส่วน ม.ร.ว. นิมิตรมงคล กำหนดไว้ 17 ปี และทั้งสองคนก็เชื่อว่าการศึกษจะทำให้เกิดความยุติธรรม หากมีการแบ่งงานกันทำ ประชาชนก็จะพบกับความสุข

แต่สิ่งที่แตกต่างกันก็คือม.ร.ว. นิมิตรมงคลในเรื่องของการให้ความรู้ โดยเน้นไปที่คุณสมบัติตามที่นักจิตวิทยาได้แบ่งไว้ว่าใครควรจะประกอบอาชีพอะไรก็แยกกันไปเรียน แต่ในช่วงของการศึกษาเบื้องต้นนั้นเพลโต ได้กล่าวไว้ว่าในการศึกษาระยะแรกเป็นพื้นฐานแต่หลังจากนั้นแล้วคือ 18 ปี พวกเด็กที่แสดงความสามารถจะนำไปเป็นทหาร 2 ปี และเมื่อพบว่าใครมีความสามารถต่อไปก็จะให้เรียนวิชาอื่นๆ ต่อไปจนกระทั่ง 35 ปี เพื่อไปเป็นผู้นำจะเห็นได้ว่าเพลโต ใช้ความสามารถในแต่ละขั้นเป็นการกำหนดอาชีพแต่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นั้นกำหนดตั้งแต่แรกเกิดแล้วพยายามจะทำให้คนเหล่านั้นมีความรู้ความสามารถตามที่นักจิตวิทยากำหนด

นอกจากนั้นม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้กล่าวว่าการศึกษาศาสนาสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศได้ดังที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง ความฝันของนักอุดมคติว่า³⁷

“นักวิทยาศาสตร์ผู้สนใจขององค์การโลกได้ชี้ทางสิ้นสุดและแห่งสงครามไปในแนวเดียวกันคือการแก้ที่การศึกษา...คิดว่าถึงเวลาแล้วที่ทุกชาติควรตกลงกันดำเนินนโยบายการศึกษาในทางที่เห็นว่ามนุษย์ทั้งโลกนี้เป็นพวกเดียวกัน ศัตรูของเราคืออุปสรรคที่ขัดขวางมิให้เราาร่วมรัฐบาลกันได้ เช่น จารีตประเพณีอันล้าสมัย รวมทั้งอุปสรรคธรรมชาติแห่งดินฟ้าอากาศและโรคภัยไข้เจ็บ

³⁷ นิมิตรมงคล นวรัตน์ . “ความฝันของนักอุดมคติ” ใน ชีวิตและผลงานของม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ . อรสม สุทธิสาคร . บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย , 2534) , หน้า 134-137.

นโยบายของการศึกษาทำนองนี้จะต้องเริ่มต้นด้วยการให้มีภาษากลางใช้สำหรับใช้ทั่วโลก เป็นเรื่องที่น่าพอใจหรือที่พลเมืองไทยพึงวิญญูจากต่างประเทศไม่รู้เรื่อง ไปดูภาพยนตร์ก็ไม่รู้เรื่อง และอ่านตำราภาษาต่างประเทศก็ไม่ได้ ถ้านายมา นายมีไม่รู้ภาษาต่างประเทศแล้วแก้ไขไม่ได้แล้วก็แล้วไป แต่บุตรของเขาจะให้ไปอย่างไรอีกหรือ? นอกจากนี้บุตรของนายมีนายมา ควรจะได้เรียนวิชา ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ตามตำราฉบับใหม่ ซึ่งจะแสดงให้เห็นความเติบโตของชาติพันธุ์มนุษย์ซึ่งเดิมเป็นแขนงเดียวกันและในที่สุดจะต้องเรียนรู้ชีววิทยาเพื่อให้เห็นภาพแห่งมนุษย์ภายในภาพชีวิตอันมหาศาลของปวงสัตว์ และให้เห็นความเกิดและความเจริญและคาดคะเนวิถีทางแห่งความเติบโตของมนุษย์ โดย... ได้รู้สึกมาเพราะเขาเป็นนักชีววิทยาอยู่คนหนึ่งว่าความโน้มไปของมนุษย์ชาติคือการขยายตัวออกทั้งในทางรูปกายของบุคคลและในจำนวนชนซึ่งประกอบเป็นองคาพยพเดียวกัน”

ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้มองว่าสาเหตุที่เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศเกิดสงครามก็เพราะว่าการศึกษาที่แตกต่างกันมีการศึกษาถึงประวัติศาสตร์แต่ละชาติเป็นสาเหตุก่อให้เกิดความขัดแย้งเช่น ประวัติศาสตร์ในการต่อสู้ทำสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะมนุษย์แบ่งแยกและคิดว่าชาติพันธุ์ตนเองเป็นชาติพันธุ์ที่ดีที่สุดจะต้องเป็นผู้ปกครองโลกดังเช่น ฮิตเลอร์กระทำเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่ง ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้บอกไว้ว่าสิ่งที่ศัตรูกับมนุษย์ไม่ใช่มนุษย์ด้วยกันเอง แต่เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ไม่สามารถร่วมกันเป็นพวกเดียวกัน เช่น จาริตประเพณีอันล้ำสมัย ดินฟ้าอากาศ โรคภัยไข้เจ็บ ต่างๆ แนวทางแก้ไขก็คือให้ทั้งโลกมีการศึกษาระบบเดียวกัน มีภาษาเดียวกันที่จะสามารถสื่อความกันทางวิทยาการทุกด้านให้มนุษย์ได้มีความเหมือนกันทั่วโลก ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เป็นการมองต่างมุมกับนักอนุรักษนิยม และนักชาตินิยม ซึ่งบริบทของสังคมไทยในขณะที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล เขียนเรื่องนี้เป็นกระแสชาตินิยมหรือรัฐนิยมโดยจอมพล ป. ม.ร.ว. นิมิตรมงคล มองว่าความมุ่งหมายสำคัญของภาษา ก็คือการสื่อสารที่เข้าใจทำให้เกิดความรู้ คือมีภาษากลางของมนุษย์ทั้งโลก แต่นักอนุรักษนิยมและนักชาตินิยมมองว่าจะต้องอยู่ในภาษาของตนเองไว้การพูดหรือใช้ภาษาอื่นๆ เป็นการไม่ถูกต้องจึงเป็นการปิดกั้นการรับความรู้ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาและความสงบสุขของโลกมีการเรียนวิชาประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ ตลอดจนชีววิทยาซึ่งจะทำให้ทราบว่ามีมนุษย์ชาติเกิดมาจากที่เดียวกันและเป็นส่วนขององคาพยพเดียวกันทำให้มีความรักกัน

สรุปสำหรับการศึกษาของม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้กล่าวไว้ทั้งในแง่ของจุลภาคคือระดับประเทศว่าการศึกษาเป็นพื้นฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย โดยทุกคนจะต้องผ่านการเรียนรู้ 17 ปี ขั้นอนุบาล 5 ปี ขั้นวิชาสามัญศึกษา 8 ปี วิชาชีวศึกษา 4 ปี โดยผู้ที่คิดว่าทารกคนใดเหมาะที่จะทำงานด้านใดคือพวกบีเอ็พวิเอริสต์โดยจะคิดว่าถ้ากล้ามเนื้อแข็งแรงเป็นพวกกรรมกร ชาวไร่ ชาวนาน ฯลฯ

ประสาทว่องไว ก็เป็นนักเขียน นักวิทยาศาสตร์ ฯลฯ การเรียนทุกวัยในชีวิตความรู้จะเรียนในช่วงสามัญศึกษา 8 ปี การฝึกประสบการณ์จะฝึกในช่วงอาชีวศึกษา 4 ปีหลัง

ในแง่มหภาคถ้ามีการศึกษาแนวทางเดียวกันในโลกเกิดขึ้นจะทำให้มนุษย์รักกันไม่ เป็นศัตรูเพราะมีภาษาของโลกใช้สื่อความหมายมีประวัติศาสตร์เดียวกันก็จะทำไม่ให้เกิดสงครามเพราะ ม.ร.ว.นิมิตรมงคลมองว่าปัจจุบันแต่ละประเทศที่เป็นศัตรูกันก็เพราะประวัติศาสตร์การแบ่งแยกเชื้อชาติ ชาตินิยมถ้าหากมนุษย์ทุกชาติเข้าใจว่าเกิดมารวมโลกเดียวกันแล้ว ความขัดแย้งหรือสงครามก็จะไม่เกิด และชี้ให้เห็นว่าศัตรูของมนุษยชาติก็คือ โรคภัยไข้เจ็บและธรรมชาติ ซึ่งภายใต้บริบทในประเทศไทย ขณะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้นำลัทธิชาตินิยมเช่นเดียวกับเยอรมัน ญี่ปุ่นนำมาใช้ทำให้ประเทศ ชาติเกิดความไม่สงบได้เช่นการกวาดล้างชาวจีน

จากเหตุผลที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า ม.ร.ว.นิมิตรมงคลมีแนวความคิดแบบมนุษยนิยม (humanism) ให้ความสำคัญแก่มนุษย์และเชื่อว่ามนุษย์มีเหตุผลและมีต้นกำเนิดมาจากที่เดียวกันและจะ สังเกตเห็นว่างานเขียนของม.ร.ว.นิมิตรมงคลไม่ได้พูดถึงเรื่องความสุขหรือปัญหาต่างๆ ของประชาชน ไทยในขณะนั้นซึ่งเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวแต่จะพูดถึงสิ่งที่ห่างไกลจากสภาพสังคมในปัจจุบัน(ขณะนั้น) ระดับบริบทในเรื่องของการศึกษานั้นม.ร.ว.นิมิตรมงคลได้รับความรู้จากการอ่านหนังสือในลักษณะ เป็นเรื่องของนักวิทยาศาสตร์เช่นชีววิทยา จิตวิทยาและนักอุดมคติ ซึ่งเป็นบริบทระดับcorrelative context ทำให้เกิดเป็นความคิดของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลเอง

แนวความคิดเรื่องรัฐของม.ร.ว. นิมิตรมงคล

ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้กล่าวถึงแนวความคิดเรื่องรัฐดังนี้³⁸

“ภายในอายุของกันนี้ กันเชื่อว่า จะได้เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ รัฐเล็กๆ ประกอบเป็นรัฐใหญ่ และเปลี่ยน โนมหน้าจากรัฐการเมืองเป็นรัฐเศรษฐกิจ”

ซึ่งแนวความคิดในเรื่องดังกล่าวของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นั้นในปัจจุบันได้เกิดขึ้นโดยมีการรวมกลุ่มประเทศกันเพื่อมุ่งเน้นผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มG7 กลุ่มAFTA กลุ่ม NAFTA และกลุ่มสหภาพยุโรป (EU) ฯลฯ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่มีนักวิชาการยุคปัจจุบันเขียนไว้ถึงแนวทางดังกล่าวไว้และสนับสนุนความคิดของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล คือ ปีเตอร์ ดร็กเกอร์ ดังนี้³⁹

“ลัทธิสากลนิยม(Internationalism)ไม่ใช่เป็นเรื่องความเพื่อฝันที่ไกลโพ้นแบบอุดมคติหรือยูโทเปีย แต่เป็นเรื่องที่ปรากฏให้เห็นอยู่ลิบๆ ที่ขอบฟ้าแล้ว เป็นเรื่องของความจริงที่เป็นไปได้ ลัทธิสากลนิยมไม่ได้สร้างอภิรัฐซึ่งรัฐบาลทำหน้าที่แทนรัฐบาลแห่งชาติ หากแต่สร้างหน่วยงานปกครองท้องถิ่นควบคู่กันไปกับรัฐบาลแห่งชาติเพื่อรับภาระงานสำคัญ และทำให้รัฐบาลแห่งชาติลดความสำคัญลง”

“ไม่ว่าจะมีการรวมตัวของเขตเศรษฐกิจดังกล่าวสามหรือสี่แห่งหรือมากกว่านั้นก็ตาม ก็ยังมีความสำคัญน้อยกว่าการมุ่งสู่ความเป็นลัทธิท้องถิ่นนิยมซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้อีกต่อไปแล้ว และที่หลีกเลี่ยงไม่ได้อีกเช่นกันคือการยอมรับว่ารูปแบบใหม่นี้ คือ ความจริง

ในด้านของความเข้าใจทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นการกีดกันทางเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมหรือการค้าเสรีแบบดั้งเดิมก็ตาม ต่างไม่สามารถดำเนินงานได้ด้วยตัวเองทั้งสิ้น สิ่งที่น่าจำเป็นสำหรับเรื่องนี้คือหน่วยงานทางเศรษฐกิจที่มีขนาดใหญ่พอสมควรจนสามารถก่อตั้งระบบการค้าเสรีที่มีเป้าหมายชัดเจนและความสามารถในการแข่งขันในหน่วยงานนั้นๆ ได้ และจะต้องเป็นหน่วยงานที่มีความใหญ่โตจนพอที่จะรับอุตสาหกรรม “ไฮเทค” เข้ามาช่วยพัฒนาและปกป้องเพื่อความอยู่รอดด้วยเหตุผลที่ว่าธรรมชาติของความรู้แบบไฮเทคนั้นคือ อุตสาหกรรมที่ใช้ความรู้เป็นสำคัญ”

³⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้า 155.

³⁹ ปีเตอร์ ดร็กเกอร์ . โลกใหม่ไร้พรมแดน . แปลโดยสุรเชษฐ์ บัวชาติ . (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพนิม , 2537) , หน้า 193-198.

ความสำคัญที่เห็นได้ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่ที่ว่าอุตสาหกรรมไฮเทคสามารถก่อตั้งตัวเองขึ้นมาในแนวทางที่บ่อนทำลายคู่แข่งอื่นๆ ในแบบที่ผู้เขียนเคยใช้คำว่า “การค้ำขายแบบเอาเป็นเอาตาย” ซึ่งเมื่อลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นแล้วคู่แข่งทางอุตสาหกรรมที่พ่ายแพ้ไปแล้วเกือบจะไม่มีทางฟื้นตัวขึ้นมาได้อีกเลย ในขณะที่เดียวกันที่อุตสาหกรรมไฮเทคสมัยใหม่จะต้องพบกับการแข่งขันและทำลายที่คู่ควรกัน ไม่เช่นนั้นแล้วจะไม่เติบโตหรือพัฒนาได้เท่าที่ควร จะกลายเป็นผู้ครอบครองที่โดดเดี่ยวและขี้เกียจ แล้วจากนั้นอีกไม่นาน จะกลายเป็นสิ่งที่ล้าสมัยไปในที่สุด

ระบบเศรษฐกิจที่อาศัยความรู้ต้องการหน่วยงานดูแลเศรษฐกิจที่มีขนาดใหญ่โตกว่ารัฐประชาชาติเพราะไม่เช่นนั้นจะไม่มีคู่แข่งที่คู่ควรและในขณะที่เดียวกันระบบเศรษฐกิจที่อาศัยความรู้ยังจะต้องมีความสามารถปกป้องอุตสาหกรรมและทำการค้ากับกลุ่มการค้าอื่นๆ ในลักษณะตอบแทนซึ่งกันและกันมากกว่าที่จะให้ความปกป้องหรือทำการค้าแบบเสรีสถานการณ์เช่นนี้ไม่เคยปรากฏมีมาก่อน มีผลให้ลัทธิท้องถิ่นนิยมกลายเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และเปลี่ยนกลับไปเป็นอย่างอื่นไม่ได้เช่นกัน”

จากแนวความคิดเรื่องรัฐของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล คงจะเห็นได้ว่าเป็นแนวความคิดที่ล้ำยุคในขณะนั้น เพราะในอดีตช่วงเวลาดังกล่าวมีการพูดถึงเรื่องการร่วมมือทางเศรษฐกิจน้อยมาก เพราะกระแสในเรื่องชาตินิยมกำลังมาแรงในช่วงที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล มีชีวิตอยู่ แสดงว่า ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้นำความรู้ที่ศึกษาระหว่างเป็นนักโทษการเมืองมา รวบรวมและวิเคราะห์ ซึ่งผลการวิเคราะห์และคาดการณ์นั้นใกล้เคียงกับ รัฐในปัจจุบันซึ่งมีแนวโน้มจากรัฐการเมืองที่มุ่งจะทำสงครามแย่งชิงดินแดนกันมาเป็นรัฐการค้าเพื่อทำสงคราม ทางเศรษฐกิจแทน และมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจบริบทสำหรับแนวความคิดนี้เป็นบริบทประเภท correlative context เพราะจากการศึกษาทราบว่า ม.ร.ว. นิมิตรมงคล อ่านงานเขียนของนักวิชาการอาทิเช่น เอช.จี.เวลล์ และนักวิชาการต่างประเทศท่านอื่นๆ อีกหลายท่านจึงทำให้มีแนวคิดในลักษณะนี้

รัฐที่สมบูรณ์ตามแนวความคิดของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล⁴⁰

“คือรัฐที่มอบงานที่เหมาะสมให้กับพลเมืองงานต่างๆ ที่มอบก็เตรียมไว้ภายใต้ระบบเศรษฐกิจระเบียบใหม่ของโลกงานที่รัฐมอบให้จะทำให้เขาเกิดความเยอหยิ่งในตนและเกิดความชอบเอางานเอาการ โดยไม่ต้องมีใครมาควบคุมบังคับเมื่อเขาทำงานเรียบร้อยแล้วรัฐต้องให้ความปลอดภัยและต้องให้ทุกคนมีฐานะทางเศรษฐกิจเสมอกับคนที่ออกแรงเท่ากัน โดยตัดปัญหาเรื่องเห็นผลแก่รัฐเท่ากันหมายถึงทุกคนต้องได้รับความนับถือเท่ากันหมด และนอกจากนี้ยังต้องได้รับความแน่ใจว่าจะไม่มี

⁴⁰ นิมิตรมงคล นวรัตน์ . “ความฝันของนักอุดมคติ” ในชีวิตและผลงานม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ . อรสม สุทธิสาคร. บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เกสส์ไทย , 2534) , หน้า 125.

เหตุการณ์ใดที่ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของเขาเปลี่ยนแปลงไป คือรัฐต้องสามารถป้องกันอุบัติเหตุได้ ทั้งมวลเช่นไม่ให้เกิดอุทกภัย อัคคีภัย โจรกรรม โรคระบาดและมีให้เกิดการยึดอำนาจการปกครอง จลาจล และสงคราม ซึ่งในสภาพความเป็นจริงของรัฐบาลทุกรัฐบาลได้พยายามให้ความปลอดภัยแก่คนทุกคนและที่แล้วมานั้นใครอยู่ที่ไหนก็คงให้อยู่ที่เดิมบางรัฐบาลสามารถปราบปรามโจรผู้ร้ายได้ป้องกันหรือบำบัดอัคคีภัย อุทกภัย โรคระบาดและป้องกันจลาจล แต่ไม่มีรัฐบาลใดสามารถให้ความมั่นใจแก่พลเมืองว่าจะไม่เกิดสงครามและไม่มีรัฐบาลใดให้ความคุ้มครองแก่ชนทุกชั้นได้เต็มที่ตามความต้องการ และในบางครั้งก็เพิกเฉยต่อคนบางคนนั้นเสียบ้าง รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชให้ความเอาใจใส่พลราชวงศ์มากกว่าชนชั้นอื่นในอังกฤษการปกครองตกอยู่ในมือของพวกขุนนางมาหลายศตวรรษ และในเมืองไทยพวกขุนนางก็ยึดอำนาจการปกครองจากษัตริย์ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลได้กล่าวว่าในโลกนี้ยังไม่มีรัฐที่สมบูรณ์เพราะบางรัฐก็ให้ความสำคัญแก่คนไม่เท่าเทียมกันและไม่สามารถป้องกันสงครามการรุกรานจากประเทศอื่นๆ”

สำหรับแนวความคิดในเรื่องรัฐนั้นได้มีนักปรัชญาการเมืองกล่าวไว้คือเพลโต ดังนี้⁴¹

“ในรัฐที่สมบูรณ์ที่สุดของเพลโตนั้นอุดมมุ่งหมายของรัฐจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับอุดมมุ่งหมายของปัจเจกบุคคลจิตใจของรัฐ(collective mind)จะเห็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจิตใจของปัจเจกบุคคล(individual mind)รัฐและประชาชนทุกคนจะหลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นชีวิตอินทรีย์(organic state)ที่ผูกพันผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองเข้ามาด้วยกันทำให้สามัคคีธรรมนั้นเกิดขึ้นมาเองโดยธรรมชาติรัฐของเพลโต ในขั้นตอนที่สมบูรณ์ที่สุด(perfect state)จะเป็นรัฐที่ไม่มีความขัดแย้งเลยเป็นรัฐที่ภูมิปัญญารวม(collective wisdom)ถูกชี้แนะโดย Idea of the Good และประชาชนทุกคนจะเดินไปตามวิถีทางของ Natural Law ซึ่งจะนำชีวิตของเขาไปสู่ชีวิตที่ดีที่เป็นไปตามครรลองของธรรมชาติ”

⁴¹ถาวร สุภาพันษา . ปรัชญาทางการเมืองเบื้องต้น . (กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2534) , หน้า 6.

แนวความคิดในเรื่องรัฐที่สมบูรณ์ของม.ร.ว.นิมิตรมงคล กับของเพลโตนั้นมีส่วนที่คล้ายกันคือเป็นแนวความคิดอุดมคติแบบสังคมนิยมยูโทเปีย ลักษณะของสังคมนิยมยูโทเปียก็คือเสนอว่า สังคมปัจจุบันไม่ดีจึงเสนอการแก้ไขโดยสร้างระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ขึ้นใหม่และถือว่าวิถีชีวิตที่ดีคือวิถีชีวิตที่เป็นธรรมชาติและเชื่อว่าชีวิตที่ดีเกิดจากความรู้ของมนุษย์ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าความเจริญทางวิทยาศาสตร์จะช่วยแก้ไขปัญหามนุษย์ชาติและหากคนมีความรู้เพิ่มขึ้นคนจะมีเหตุผลมากขึ้นและการนำเหตุผลไปใช้ในทางการเมืองจะทำให้สังคมดีขึ้นม.ร.ว. นิมิตรมงคลมองรัฐสมบูรณ์ในแง่ของการทำงานตามความเหมาะสมทางเศรษฐกิจโดยคนที่ออกแรงเท่ากันต้องได้รับผลตอบแทนเท่ากัน นอกจากนี้รัฐยังต้องคุ้มครองอันตรายของทุกๆ ด้านที่เกิดขึ้นกับประชาชน ให้ประชาชนปลอดภัยทั้งปัจจัยที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกรัฐ ส่วน เพลโต นั้นมองว่ารัฐที่สมบูรณ์คือรัฐที่ไม่มีความขัดแย้งเป็นรัฐที่คนมีความรู้ภูมิปัญญาปกครองและประชาชนปฏิบัติตามวิถีทางกฎธรรมชาติ

ความคิดในเรื่องรัฐบาลของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล

ความคิดเห็นในเรื่องรัฐบาลของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล มีดังนี้⁴²

“เมื่อเริ่มบรรยายถึงกลไกแห่งการปกครองของสยามอนาคตว่า เวลานี้เมื่อพูดถึงรัฐบาลแห่งเศรษฐกิจว่าไม่มีอำนาจในทางปกครอง คนไทยโดยมากคงไม่เข้าใจว่าถ้าปราศจากอำนาจเสียแล้วจะเป็นรัฐบาลได้อย่างไร ทั้งนี้แม้ในอดีตอันมาว่าการปกครองในบางประเทศเป็นการปกครองตนเองที่แท้ไม่เคยมีชาติใดปกครองตนเองเลย ลัทธิของกษัตริย์โบราณและลัทธิของกษัตริย์ไม่สวมมงกุฎอย่างฮิตเลอร์ ก็คือการกดขี่คนส่วนมากโดยคนส่วนน้อย ลัทธิประชาธิปไตยอย่างที่เราเห็นในยุโรปบางประเทศก็คือการกดขี่คนส่วนน้อยโดยคนส่วนมาก และการปกครองตามลัทธิคอมมิวนิสต์ในรัสเซียก็คือการกดขี่คนทุกชั้นที่มีใช้กรรมกรโดยหัวหน้ากรรมกรตามความเห็นนั้น ยังไม่มีการปกครองในประเทศใดน่าพอใจ ถ้าหากรัฐบาลใดได้ตั้งโดยประชาชนและเพื่อประชาชนจริงแล้ว รัฐบาลเช่นนั้นย่อมจะไม่กดขี่ข่มเหงราษฎรแม้แต่คนเดียว และทั้งไม่ทอดทิ้งราษฎรที่ประสบภัยโดยไม่ให้การช่วยเหลือแม้แต่คนเดียว อย่างนี้จึงจะนับว่าเป็นการปกครองตนเองแท้ รัฐบาลขององคตพพแห่งจุลินทรีย์เป็นรัฐบาลที่น่าจะถือเป็นตัวอย่างอันน่าปรารถนาสำหรับใช้ในองคตพพของมนุษย์ รัฐบาลของมนุษย์เคยยิงเป้าพลเมืองของตนแต่มันสมองของมนุษย์ไม่เคยสังหารจุลินทรีย์ในร่างกายของตนเลย ถ้าหากจุลินทรีย์แม้แต่

⁴²นิมิตรมงคล นวรัตน์ .“ความฝันของนักอุดมคติ” ใน ชีวิตและผลงานม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ . อรสม สุทธิสาคร. บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคทีดีไทย , 2534) , หน้า 157-158.

ตัวเดียวต้องประสบกับมันสมองก็จะส่งกล่อมเนื้อที่ขาให้ยกเท้าหนีหนามแล้วส่งมือให้หักหนามทิ้งเสีย มนุษย์จะมีความสุขได้ก็มีรัฐบาลที่คืออย่างเดียวกับรัฐบาลขององคาพยพแห่งจุลินทรีย์ รัฐมนตรีของมันมิใช่เลือกตั้งขึ้นแล้วก็เปลี่ยนกัน 4 ปี หรือ 8 ปี ต่อหนึ่งครั้ง มันเลือกตั้งรัฐมนตรีของมันโดยกำหนดตัวไว้ตั้งแต่ยังเป็นทารก และให้เป็นรัฐมนตรีทันทีที่สามารถทำงานได้ การพ้นจากหน้าที่ของรัฐบาลมีโอกาสเดียวคือแก่ชราหรือตาย

แล้ว...ก็อธิบายต่อไปถึงชีวิตสังคมในรัฐสยามแห่งอนาคต โดยกล่าวในเชิงเหตุผลทางตรรกวิทยาว่า เมื่อรัฐเศรษฐกิจเช่นนั้นก่อความสมบูรณ์พูนผลขึ้นแล้วก็ไม่มีความจำเป็นอีกต่อไปที่จะต้องเตรียมคุกตารางไว้สำหรับลงโทษแก่พวกโจรผู้ร้ายและเมื่อประเทศต่างๆ เลิกคิดที่จะทำสงครามกัน ชีวิตและทรัพย์สินก็จะมีความปลอดภัยมากกว่าในปัจจุบันนี้ ประชาชนจะมีหน้าตาแจ่มใสหัวใจชื่นบานและไม่มีใครหลบหลู่ดูถูกผู้อื่นเพราะว่าทุกๆ คนล้วนเป็นผู้มีการศึกษาดีและมีงานทำที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ส่วนในการเลือกผู้สมรสนั้นแทนที่ทรัพย์สินจะเป็นน้ำหนักสำคัญอย่างในสมัยนี้ มนุษย์ในโลกอนาคตซึ่งมีความรู้อย่างขยันใจในชีวิตวิทยาก็คงถือว่าคุณสมบัติของกายและมันสมองเป็นสิ่งสำคัญกว่า และสำหรับรัฐบาลไทยในสมัยนั้นม.ร.ว.นิมิตรมงคล มองว่าเป็นรัฐบาลของข้าราชการซึ่งเอาใจใส่ปกครองคนชั้นข้าราชการมากกว่าชั้นอื่นๆ รัฐบาลไหนๆ ก็เข้ามาแสวงหาแต่ประโยชน์ต่อตนเองและพวกพ้อง ”

สำหรับเรื่องความคิดเรื่องรัฐบาลได้มีนักปรัชญาคือ จอห์น ล็อก ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า⁴³

“รัฐบาลและสถาบันการเมืองที่มนุษย์ตั้งขึ้นจะต้องมีอำนาจเพียงจำกัด โดยมีวัตถุประสงค์และหน้าที่เบื้องต้นคือการคุ้มครองชีวิตส่วนพิเศษจากการเมืองที่แฝงอยู่ในสิทธิของมนุษย์ รัฐบาลเป็นเพียงทางผ่านหรือเป็นเพียงอำนาจความสะดวกที่จำเป็นเท่านั้น เช่นการจัดการกับคนที่ละเมิดกฎหมายที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคม”

ความคิดในเรื่องรัฐบาลที่ดีของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นั้นเป็นแนวความคิดในเรื่องของประชาธิปไตย ก็คือเป็นรัฐบาลที่มาจากประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน และไม่กดขี่ประชาชน โดยยกตัวอย่างทางชีววิทยาว่าร่างกายของมนุษย์ประกอบด้วยจุลินทรีย์เล็กๆ จำนวนมากและเปรียบสมองเป็นรัฐบาล ซึ่งไม่เคยฆ่าจุลินทรีย์ในตัวเองมีแต่ช่วยซึ่งหากรัฐบาลใดทำได้ก็จะเป็นรัฐบาลที่ดี แนวความคิดที่ม.ร.ว.นิมิตรมงคล เสนอนี้เป็นแนวความคิดที่ขัดแย้งกับรัฐบาลที่เป็นระบบเผด็จการที่ต้องกำจัดพวกต่อต้าน ในช่วงที่หนังสือเรื่องความฝันของนักอุดมคติได้เขียนในยุคนั้นและนอกจากนี้

⁴³ ชุมพร สังขปริษา . ปรัชญาและทฤษฎีการเมืองว่าด้วยชนรรมชาติมนุษย์ . (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2531) , หน้า 160.

จอห์น ล็อก ก็ยังได้กล่าวว่ารัฐบาลที่ตั้งขึ้นมาควรมีอำนาจจำกัด ไม่ใช่ดำเนินการทุกอย่างซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของม.ร.ว. นิมิตรมงคล ทั้งม.ร.ว. นิมิตรมงคล และจอห์น ล็อก จัดได้ว่าเป็นนักเสรีนิยม เพราะทฤษฎีเสรีนิยมยึดหลักการที่ทั้ง 2 กล่าวไว้คือรัฐบาลไม่มีหน้าที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความหลุดพ้นตามความเชื่อของศาสนา ลัทธิใดลัทธิหนึ่ง รัฐบาลมีหน้าที่หลักอยู่อย่างเดียวกันก็คือเป็นกรรมการตัดสินข้อพิพาทระหว่างมนุษย์ ป้องกันไม่ให้มนุษย์แต่ละคนถูกคุกคามในชีวิตและทรัพย์สินและเสรีภาพของผู้อื่นคอยดูแลให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติตามกติกาที่วางไว้และคอยป้องกันประเทศจากศัตรูภายนอก ประชาชนแต่ละคนอยากจะดำรงชีวิตอย่างไร จะหาความสุขหรือหลุดพ้นด้วยวิธีใดเป็นเรื่องของปัจเจกชนตราบไคที่การกระทำเช่นนั้น ไม่เป็นผลเสียกับส่วนรวมรัฐบาลไม่ควรเข้ามายุ่ง

สำหรับบริบทของความคิดทางการเมืองของม.ร.ว. นิมิตรมงคลเรื่องรัฐบาลนี้ได้เป็นบริบททั้ง 3 ระดับคือ ในเรื่องของสิ่งที่ตนเองประสบมาเป็นบริบทระดับ micro context และเกี่ยวกับแนวความคิดของนักวิชาการทั้งจากการสนทนาและอ่านหนังสือซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดของม.ร.ว. นิมิตรมงคล คือบริบทระดับ correlative context และสภาพสังคมไทยในสมัยนั้นเป็นบริบทระดับ macro context

ความคิดในเรื่องเศรษฐกิจของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล

ปัญหาของระบบเศรษฐกิจในความคิดของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล⁴⁴

“เกิดจากการดำเนินงานของเศรษฐกิจซึ่งไม่มีระเบียบ เศรษฐกิจทุกวันนี้เป็นเศรษฐกิจการเมืองคือเมืองใครใคร่จัดการเฉพาะตนโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของเมือง(รัฐ) อื่นๆ และพยายามจะไม่พึ่งพาอาศัยรัฐอื่น พวกนักการเมืองได้พยายามสนับสนุนให้พลเมืองทำของใช้เองและออกเงินตราใช้ในประเทศ คติพจน์ได้เกิดขึ้น เช่นในเมืองไทยว่า “ไทยทำ – ไทยใช้” เพื่อสนับสนุนสินค้าพื้นเมืองคุณภาพต่ำแต่ราคาสูงเกินสินค้าต่างประเทศซึ่งรัฐได้ตั้งกำแพงภาษีขึ้นทำให้สินค้าที่เราทำไม่ได้เราก็ไม่มีโอกาสใช้หรือใช้ก็ราคาแพงมาก และการที่เราจะส่งสินค้าเข้าไปแข่งขันในตลาดโลกก็ทำได้ยากเพราะกำแพงภาษีรัฐบาลเป็นผู้เก็บภาษี เช่นราคาข้าวที่ขายได้แพงมิใช่เป็นกำไรมาเข้ากระเป๋าชาวนา แต่ชาวนาถูกเก็บภาษีทุกครั้งที่ซื้อสินค้าไปต่างประเทศมาใช้ สงครามทางเศรษฐกิจได้เริ่มขึ้นโดยเหตุที่มนุษย์ทั่วโลกรู้สึกตรงกันว่าทองคำเป็นแร่วิเศษใดๆ ก็อยากได้รัฐบาลทุกประเทศขนทองคำเข้าไปเก็บ

⁴⁴ นิมิตรมงคล นวรัตน์ . “ความฝันของนักอุดมคติ” ใน *ชีวิตและผลงานม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ . อรสม สุทธิสาคร. บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย , 2534), หน้า 128-133.*

ไว้ในคลัง ไทยขายข้าวให้ญี่ปุ่นก็เอาทองคำมา ญี่ปุ่นทำตุ๊กตาหรือเทคโนโลยีมาล่อให้เด็กไทยซื้อ แล้วก็เอาทองคำกลับไป ประเทศไหนมีทองคำก็ลำบากใจสำคัญว่าตนนั้นมั่งคั่ง เมื่อประเทศใดมีทองคำ ประเทศอื่นๆ ก็มีน้อยลง เพราะไม่มีทองคำประกันค่าธนบัตรของประเทศตน ทองคำไม่เพียงพอต่อการซื้อขายสินค้าก็ต้องลดราคาลง กลายเป็นเศรษฐกิจตกต่ำ ปิดโรงงาน บางโรงงานต้องทำลายสินค้าตนเอง เพราะผลิตเกินความต้องการ ถ้าโรงงานได้ทำลายเรียบร้อยแล้ว โดยไม่มีเศรษฐกิจตกต่ำจำนวนทรัพย์สินสมบัติของมนุษยชาติก็จะมากกว่านี้ จำนวนสินค้าที่ต้องถูกทำลายลงเพราะความต้องการกับจำนวนสินค้าที่ควรผลิตแต่ผลิตขึ้นไม่ได้เหล่านี้มากพอที่จะแจกจ่ายให้คนจนสิ้นความขาดแคลนได้โดยทันการ

ด้วยเหตุนี้พลโลกทั้งหนึ่งจึงหิวแสบใส่ในอีกทั้งหนึ่งมีกินอย่างอุดมสมบูรณ์”

กล่าวโดยสรุปอุปสรรคระบบเศรษฐกิจใหม่ของโลกก็คือความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล กล่าวว่าเสียดแห่งอำนาจนั้นคือ กำไร ซึ่งแปลว่าความได้เปรียบ กำไรนี้เองทำให้มนุษย์ใจบาปหยาบซำคิดรังแกกัน กำไรเป็นสิ่งที่เพาะนิสัยเห็นแก่ตัวขัดขวางความเจริญของโลกกล่าวคือเงินจูงใจให้มนุษย์ทำงานกำไรจูงใจให้มนุษย์คดโกง

แนวทางแก้ไขที่ม.ร.ว.นิมิตรมงคล เสนอไว้⁴⁵

“ระบบเศรษฐกิจทั้งโลกควรจะร่วมมือกันภายใต้องค์กรนานาชาติ และองค์กรนานาชาติจะประสบผลสำเร็จได้ก็โดยที่ทุกชาติต้องละทิ้งความลำเอียงเข้าข้างชาติตนซึ่งทำให้ความสำคัญในการแบ่งมุษย์ออกเป็นชาติหมดไป เช่น ฝรั่งเศสเลิกเป็นฝรั่งเศส จีนเลิกเป็นจีน ไทยเลิกเป็นไทย และมหาประเทศก็จะเลิกอาณานิคมของตนเอง โดยแบ่งประเทศต่างๆ ออกตามความเหมาะสม เช่นประเทศไทยควรได้รับหน้าที่เพียงบางอย่างคือกิจกรรมเช่นการปลูกข้าว ถั่ว พริกไทย และพืชผลในเขตร้อนทำป่าไม้และชุดแร่ซึ่งประเทศที่ได้รับมอบให้สร้างเศรษฐกิจต้องส่งเครื่องจักรมาให้เราอย่างอุดมสมบูรณ์ พืชผลของเราที่ส่งไปจำหน่ายในต่างประเทศตามที่องค์การกำหนดและองค์การจะกำหนดราคาสินค้าทุกชนิดและราคาการขนส่งทุกระยะทั่วโลกโดยคำนึงถึงความยุติธรรมที่จะให้ชาติต่างๆ บนพื้นโลกมีการครองชีพในระดับเดียวกันแต่การจัดการเศรษฐกิจภายในประเทศที่จะให้เงินที่ขายสินค้าได้มานั้นไปอยู่ในกระเป๋าใครมากที่สุดและใครน้อยที่สุด ควรเป็นภาระกิจของรัฐบาลท้องถิ่นซึ่งเลือกตั้งขึ้นโดยระบอบประชาธิปไตยและเอกชนของชาติหนึ่งยอมค้าขายกับเอกชนของชาติอื่นๆ ได้สะดวกขึ้นและควรใช้เงินตราชนิดเดียวกันหมด นอกจากนี้ยังต้องแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่นิสัยนักการเมืองซึ่งโดยมาก

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน , หน้า 157-158.

ดำเนินการนโยบายอย่างใจแคบและให้ยกเลิกการผูกค่าเงินกับมาตรฐานทองคำ ถ้ามุขยั้งความปรารถนาอะไรแล้วรัฐบาลต่างๆ คงไม่เอารัดเอาเปรียบกันและคงปรึกษากันเพื่อสร้างแผนเศรษฐกิจสำหรับโลกปัญหาต่างๆก็จะหมดไปและในรัฐบาลที่เศรษฐกิจดีจะต้องมีจำนวนชนิดของงานมากเท่าจำนวนคนนี่เป็นหนทางเดียวเท่านั้นที่จะทำให้ทุกคนได้รับความเท่าเทียมกัน”

สรุปความคิดทางด้านเศรษฐกิจของม.ร.ว.นิมิตรมงคล นั้นได้กล่าวถึงสาเหตุของปัญหาเศรษฐกิจทั้งระดับมหภาคและจุลภาคว่าเกิดจากความเป็นชาตินิยม การค้าที่ผูกขาดและกำแพงภาษี การแข่งขันทางการค้าและการแสวงหากำไรและม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้เสนอแนวทางการแก้ไขนั้นได้เน้นทั้งเศรษฐกิจระดับมหภาคและจุลภาค สำหรับมหภาคนั้นควรมีองค์กรเข้ามาดูแลกำหนดให้แบ่งผลผลิตตามความเหมาะสมและควบคุมราคาและค่าบริการและให้ใช้เงินสกุลเดียวกันในการค้าขายและไม่ให้ค่าของเงินผูกติดกับทองคำแต่ขอให้ขึ้นอยู่กับจำนวนผลผลิต และให้รัฐบาลต่างๆ ควรยกเลิกภาษีและไม่ให้หากำไร เพราะจะทำให้มนุษย์เกิดความเห็นแก่ตัวและสร้างปัญหาเศรษฐกิจขึ้น สำหรับในด้านจุลภาคนั้น ให้รัฐบาลท้องถิ่นที่เลือกตั้งมาโดยระบอบประชาธิปไตยเป็นผู้จัดการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในประเทศ

และในเรื่องเศรษฐกิจนี้ได้มีนักปรัชญากล่าวถึงไว้ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล คือ รุสโซ ดังนี้⁴⁶

“โอกาสเช่นนี้สูญหายไปไหนเสียเล่า สังคมแรกเริ่มแต่ให้ผลดีนี้กลายเป็นสังคมการเมืองสมัยใหม่ ซึ่งความเห็นแก่ตัวและละโมภ ทำให้คนคอยจ้องเล่นงานซึ่งกันและกัน ซึ่งความไม่เสมอภาคเทียมก่อให้เกิดความเกลียดและริษยา และทำลายมากกว่าที่จะส่งเสริมหลักธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตาม นี่เป็นผลของความเปลี่ยนแปลงอีกสองอย่างเกี่ยวข้องกันซึ่งที่สำคัญที่สุด ได้แก่สถาบันทรัพย์สินส่วนตัว

พร้อมๆ กับการก่อตั้งทรัพย์สินส่วนตัว ก็มีการใช้เหล็กและเกิดเกษตรกรรมขึ้นจากนั้นไปสังคมซึ่งคนมีสัมพันธ์“ซึ่งกันและกัน” แต่“เป็นอิสระ” ก็เป็นอันว่าไม่อาจมีได้ต่อไปสังคมแบบพึ่งพาอาศัยกันจะต้องขึ้นแทนที่คือเป็นสังคมซึ่งคนหนึ่งๆ ต้องอาศัยความช่วยเหลือของผู้อื่น ในตอนนี้เองที่ “ความเสมอภาคสูญสิ้นไป ทรัพย์สินถูกนำมาใช้ งานกลายเป็นสิ่งจำเป็นขาดไม่ได้ และป่าอันกว้างไพศาลทั้งหลายกลายเป็นทุ่งนาอันแจ่มใส ซึ่งคนต้องให้หน้าด้วยหยาบเหงื่อท่วมหน้า และซึ่งในไม่ช้าก็จะได้เห็นความเป็นทาส และความแร้นแค้นผลุดขึ้น และเติบโตขึ้นพร้อมกันไปกับพืชผลต่างๆ”

⁴⁶ เอ็ม. เจ. ฮาร์มอน . ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน . แปลโดย เสน่ห์ จามริก (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2519) , หน้า 374-375.

ส่วนที่เห็นแก่ตัวของธรรมชาติของคนจะเรียกร้องขึ้นมาเอง ความเอนเอียงธรรมชาติของเขาต่อความเห็นอกเห็นใจและหลักความยุติธรรมที่กำลังเกิดขึ้น ซึ่งเคยเป็นลักษณะของสังคมตอนเริ่มแรก ก็จะยอมจำนนต่อ “ความละโมภ ความใฝ่สูง และความชั่ว” สภาวะของสังคมก่อให้เกิดสงครามขึ้น ความไม่เสมอภาคกันในการปกครองทรัพย์สินเป็นสาเหตุพื้นฐาน คนรวยรู้สึกว่าเขาเป็นหนี้ในสิ่งที่มีอยู่ต่อการใช้กำลังและการช่วงชิง เขายังรู้ด้วยว่าเขาอาจจะสูญเสียทรัพย์สินสมบัติของเขาไปได้อย่างง่ายดายในลักษณะเดียวกัน และเขาจึงต้องพยายามหาทางคุ้มครองตนเอง ทางแก้ที่คนเหล่านี้พบคือการก่อตั้งสังคมการเมืองอันมีกฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินส่วนตัวและมีกำลังอันจำเป็นเพื่อการนี้”

ซึ่งรูสโซมองว่าหากมีการเกิดการเป็นเจ้าของทรัพย์สินส่วนตัวความเสมอภาคก็สูญสิ้นไป ความละโมภใฝ่สูงและความชั่วร้ายทำให้เกิดสงครามโดยมีความไม่เสมอภาคกันในการปกครองทรัพย์สินเป็นสาเหตุพื้นฐานนั้นทั้งม.ร.ว. นิมิตรมงคล และรูสโซ ได้มองถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจวิเคราะห์เชื่อมโยงไปถึงเรื่องชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ว่าเกิดจากความเห็นแก่ตัว ความละโมภ โลกมากของมนุษย์ แต่ที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล มีแนวคิดมากขึ้นเกี่ยวกับเรื่องของการแบ่งงานกันทำการไม่ค้ากำไร การไม่ตั้งกำแพงภาษี สาเหตุที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล มีแนวความคิดในระบบเศรษฐกิจเช่นนี้

ผู้ศึกษามีความเห็นว่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษาจากนักวิชาการต่างประเทศหลายคนเช่น รูสโซ มาร์กซ รวมทั้งแนวความคิดเศรษฐศาสตร์ยุคใหม่ เรื่องการค้าเสรีของอดัม สมิท แล้วนำมาวิเคราะห์ประมวลเป็นความคิดตนเอง โดยมีทั้งแนวความคิดที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย เช่น เห็นด้วยกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ และการแบ่งงานกันทำ แต่ไม่เห็นด้วยกับระบบการค้าเสรี มีใครย่าวสาวได้สาวเอา ระบบการค้ากำไร การตั้งกำแพงภาษี และนอกจากนี้ ความคิดในเรื่องเศรษฐกิจของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ยังอาจจะมีสาเหตุมาจากปัจจัยสภาวะเศรษฐกิจของโลกและของประเทศไทยตกต่ำในขณะที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล มีชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความล้มเหลวในระบบเศรษฐกิจยุคนั้น ซึ่งมีอิทธิพลมาจากการค้าเสรี การแสวงหากำไร ความมั่งคั่ง ซึ่งบริบทที่กล่าวมานี้เป็นทั้งบริบทในส่วนตัว micro context คือประสบการณ์ที่ได้เห็น เป็นบริบทที่ได้อ่านหรือศึกษาความคิดของนักคิดชาวไทยและต่างประเทศเป็นบริบทระดับ macro context คือสภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยในขณะนั้นและเป็นบริบทระดับ meta macro context เป็นบริบทสภาพเศรษฐกิจระดับโลก

ความคิดเรื่องกฎหมายของ ของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล

กฎหมายที่ดีตามความคิดของม.ร.ว.นิมิตรมงคล ดังที่กล่าวไว้ในชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง⁴⁷ ดังนี้

“กฎหมายควรมอบเสรีภาพเหล่านี้ให้แก่เราตามสิทธิที่เราได้รับโดยกำเนิดแล้วจากธรรมชาติและกฎหมายควรคุ้มครองไม่ให้ผู้ใดทำลายเสรีภาพของเราได้”

กฎหมายที่เลวตามความคิดของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ดังที่กล่าวไว้ใน ชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง⁴⁸ ดังนี้

“สมมุติว่าคางคกตัวหนึ่งเที่ยวหากินตามวิสัยของมันผ่านมาถึงเด็กคนหนึ่งซึ่งบังเอิญเกลียดคางคกเด็กนี้จึงเข้าไปตีคางคกตาย ดังนี้เราจะว่าเป็นความผิดของเด็กที่ตีคางคกหรือคางคกที่กระโดดมาใกล้เด็ก ข้าพเจ้าก่อนไปทางที่หน้าที่เห็นว่าเป็นความผิดของเด็กที่ตีคางคกตายหาใช่ความผิดของคางคกไม่ กฎหมายก็คือความที่ข้าพเจ้าว่านี่ ถ้าหากผู้ทำร้ายชีวิตมนุษย์ด้วยกันผู้ทำร้ายจะถูกลงโทษแต่ถ้าผู้ทำร้ายนี้เป็นผู้ร่างกฎหมายนี้เองแล้วมนุษย์ผู้ถูกทำร้ายก็มีฐานะเท่าคางคก”

กฎหมายที่ดีตามความคิดของม.ร.ว.นิมิตรมงคล เป็นกฎหมายที่ให้สิทธิมนุษยชนตามธรรมชาติและคุ้มครองไม่ให้ใครมาทำลายเสรีภาพของเราได้ สำหรับกฎหมายที่เลวคือกฎหมายที่ถูกผู้มีอำนาจหน้าที่ร่างขึ้นมาเองและใช้เป็นเครื่องมือในการทำลายเสรีภาพตามธรรมชาติของผู้อื่นโดยเพื่อประโยชน์ของผู้ออกกฎหมายในเรื่องของกฎหมายนี้มีนักปรัชญา ผู้กล่าวไว้คือ รูสโซ ⁴⁹ ดังนี้

“กฎหมายก็คือการแสดงออกของเจตจำนงทั่วไปในแนวความคิดของรูสโซ กฎหมายมีค่าสูงส่งเทียบด้วยศาสนา ความยุติธรรมและเสรีภาพมีอยู่ได้ก็โดยกฎหมายซึ่งเป็นสถาบันที่สูงส่งที่สุดของมนุษย์ ในจดหมายที่มีถึง มิราบ็อ (Marquis de Mirabeau) ในปี ค.ศ. 1767 รูสโซ ได้แสดงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดเช่นนี้ออกมาโดยกล่าวว่า “ในความคิดอันมีมาช้านานของฉัน ปัญหาสำคัญในทางการเมืองก็คือ การค้นพบรูปแบบการปกครองที่ให้กฎหมายอยู่เหนือมนุษย์”

⁴⁷นิมิตรมงคล นวรัตน์ . “ชีวิตแห่งการเป็นกบฏ 2 ครั้ง” ในชีวิตและผลงานของม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ . อรสม สุทธิสาคร . บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคทีดีไทย , 2534) , หน้า 214.

⁴⁸เรื่องเดียวกัน , หน้า 211.

⁴⁹พงษ์เพ็ญ ศกุนตลาภัยและคณะ . ปรัชญาการเมือง . (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช) , 2538 หน้า 376-377.

สำหรับรัฐโซ กฎหมายคือการสะท้อนออกของระเบียบแบบแผนอันสูงส่ง รัฐโซเห็นว่าบรรดากฎหมายที่รัฐสภาสมัยใหม่รวบรัดตรากันออกมานั้น ล้วนแต่ถ่ายทอดกิเลสตัณหาอารมณ์และผลประโยชน์ชั่วครู่ช้าม ในความคิดของรัฐโซ กฎหมายจะเข้าไปเกี่ยวพันก็แต่กับเรื่องที่เป็นการทั่วไป เช่นเดียวกับเจตจำนงที่ตรากฎหมายนั้นออกมา รัฐโซเน้นประเด็นนี้มากโดยกล่าวว่า

“เมื่อฉันพูดว่าวัตถุประสงค์ของกฎหมายจะต้องมีลักษณะเป็นการทั่วไปนั้น ฉันหมายความว่า กฎหมายจะพิจารณาก็แต่เรื่องที่เป็นหลักการ ไม่เกี่ยวกับตัวบุคคลหรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการเฉพาะ ดังนั้น กฎหมายอาจจะกำหนดเรื่องสิทธิพิเศษต่างๆ ได้ แต่กฎหมายไม่อาจเจาะจงให้สิทธิพิเศษเหล่านี้แก่บุคคลใด เช่นเดียวกัน กฎหมายอาจจะแบ่งราษฎรออกเป็นชนชั้นต่างๆ หรือแม้แต่กำหนดคุณสมบัติที่จะทำให้เข้าไปอยู่ในชนชั้นเหล่านี้ แต่กฎหมายไม่อาจจะแต่งตั้งบุคคลให้ได้เข้าไปอยู่ในชนชั้นต่างๆ อย่างเจาะจงลงไป ในทำนองเดียวกันกฎหมายอาจจะจัดตั้งระบอบกษัตริย์และการสืบราชสมบัติ แต่กฎหมายไม่อาจจะดำเนินการเลือกกษัตริย์ขึ้นมาองค์หนึ่งหรือตั้งราชวงศ์หนึ่งขึ้นมา กล่าวโดยสรุปก็คือหน้าที่ใดก็ตามที่เกี่ยวพันกับเรื่องของส่วนบุคคลนั้น ไม่ใช่หน้าที่ของอำนาจนิติบัญญัติ”

ในประเด็นความยุติธรรม รัฐโซเห็นว่ากฎหมายไม่อาจจะไม่ยุติธรรมได้ ทั้งนี้โดยเหตุที่องค์อธิปัตย์หรือองค์คณะประชาชนเท่านั้นที่จะมีคุณสมบัติเป็นผู้ออกกฎหมายได้ องค์อธิปัตย์ก็คือพวกเราแต่ละคนและ “จะมีใครที่จะไม่ยุติธรรมกับตัวเอง” ในส่วนที่เกี่ยวกับฝ่ายบริหารก็จะไม่มีผู้บริหารคนใดจะอยู่เหนือกฎหมายได้ ทั้งนี้เพราะผู้บริหารก็เป็นแต่เพียงผู้ปฏิบัติการขององค์อธิปัตย์ในการอยู่ใต้กฎหมายเราจะเป็นอิสระก็เพราะว่ากฎหมายต่างๆ นั้นอันที่จริงก็คือการบันทึกเจตจำนงของเรา”

รัฐโซมองว่ากฎหมายจะต้องอยู่เหนือมนุษย์และกฎหมายเป็นเรื่องที่สะท้อนแบบแผนการดำเนินชีวิตที่สูงส่ง เทียบเท่ากับศาสนา และกฎหมายจะต้อง พูดยังเรื่องหลักการทั่วไปไม่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล หรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะ ความไม่ยุติธรรมของกฎหมายก็คือกฎหมายที่ไม่ได้ออกโดยองค์อธิปัตย์หรือออกโดยประชาชน เพราะจะไม่มีใครที่จะไม่ยุติธรรมสำหรับตัวเอง

ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นั้นมองกฎหมายในแง่ที่กฎหมายจะต้องกำหนดถึงสิทธิที่ เราได้รับโดยกำเนิด จากธรรมชาติ และปกป้องไม่ให้ผู้ใดมาทำลายเสรีภาพของเรา

ม.ร.ว. นิมิตรมงคล มองในแง่ของการให้สิทธิของประชาชน โดยเน้นในแง่สิทธิตามธรรมชาติ รัฐโซก็ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ที่มาของกฎหมายว่าถ้าหากจะก่อให้เกิดความยุติธรรมแล้วควรจะมาจากราชนหรือองค์อธิปัตย์เป็นผู้ร่าง ไม่ใช่มาจากตัวบุคคล ซึ่งถือเป็นสิ่งที่จะทำให้กฎหมายอยู่เหนือมนุษย์ซึ่งในประเด็นนี้ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ไม่ได้กล่าวถึงไว้ และไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎหมายได้ โดยเฉพาะผู้บริหาร ซึ่งมีหน้าที่ เป็นแต่เพียงผู้ปฏิบัติการขององค์อธิปัตย์เท่านั้น

แนวความคิดเรื่องกฎหมายและความยุติธรรมของม.ร.ว. นิมิตรมงคล อาจจะได้อิทธิพลมาจากประสบการณ์ส่วนตัวที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจึงเกิดความคิดในเรื่องดังกล่าวมาจากสิ่งที่เกิดกับตนเอง บริบทที่ก่อให้เกิดแนวความคิดนี้เป็นบริบทระดับ micro context และขณะเดียวกันก็ได้อ่านหนังสือของนักปรัชญาการเมืองทำให้มีอิทธิพลอีกส่วนหนึ่งของแนวความคิดและเป็นบริบทระดับ correlative context และบริบทการเมืองไทยในสมัยที่ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล มีชีวิตอยู่เป็นระบอบเผด็จการการออกกฎหมายออกจากผู้มีอำนาจทางการเมืองไม่ได้ออกจากประชาชนหรือตัวแทนประชาชน ฉะนั้นบริบทของการเมืองไทยในขณะนั้นจึงเป็นบริบทในระดับ macro context